

KLAUDYÁNOVA MAPA ČECH V MÜNSTEROVĚ KOSMOGRAFII: S PŘÍKLADY Z MAPOVÉ SBÍRKY PŘÍRODOVĚDECKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY

Eva NOVOTNÁ

Claudianus's map of Bohemia in Münster's Cosmography: with examples from the Map Collection of the Faculty of Science, Charles University

Abstract: The article focuses on the evaluation of the oldest cartographical heritage depicting the Bohemian kingdom. In 1518 in Nuremberg the first separate map of Bohemia, whose ideological author is considered Nicolaus Claudianus, was published. On his religious mission he met Erasmus of Rotterdam, who later worked in Basel. Sebastian Münster was German renaissance scholar working in Basel who, among other things, published commented Ptolemy's Geography. Since 1544 he, with Heinrich Petri, published the Cosmography, encyclopedia describing the world of the day. Problems with separate editions of Cosmography are clearly presented through table of authors and their interpretations of the number of editions in respective years. After a German edition, Latin, French, Czech and Italian translation followed. The Cosmography was richly illustrated and complemented by map supplements. The author focuses on maps of the Bohemian kingdom in Cosmography. She divides them into three categories: large double-page Claudianus's -type foretext-maps, small maps with text of Claudianus's type and large double-page Criginger-type foretext-maps. Maps preserved in the Map collection of Faculty of Science of Charles University (MC FS ChU) are content and formally analysed and texts on the reverse side of different language versions are compared and evaluated. The differences between map, editions and versions are described. The map of Bohemian kingdom in Czech edition by Jan Kosořský of Kosoř from Czech Cosmography (1554) takes completely unique position. Unlike all other versions, which are very similar to each other, this one underwent the most changes. The copy contains a double-page twice folded map of Bohemia, bordered by the coats of arm of Bohemian nobility. A new and bohemicized contain was made, complemented by note about the spring and the flow of Elbe river. During the research a unique piece with Czech description of map signs was found. Since 1588 new editions by Sebastian Petri with maps copying the work of Abraham Ortelius were published. The map of Criginger's type was also analysed to clear the differences from Claudianus's adaptations. In conclusion facsimile of a map from 1898, made in accordance with an artwork from Cosmography translated by Zikmund of Puchov, is introduced and analysed. The article is supplemented with detailed bibliographic list of analysed maps with note apparatus and complete transcripts of the original texts in national languages.

Keywords: Nicolaus Claudianus, Sebastian Münster, Zikmund of Puchov, Johann Criginger, old maps, cosmography, map collections, Kingdom of Bohemia, Map Collection of the Faculty of Science Charles University

Úvod

Roku 1518 byla vydána samostatná podrobná mapa Českého království. Vznikla jako první ve střední Evropě, a řadí se tak do rodiny základních samostatných map tohoto regionu. První samostatnou, leč pouze rukopisnou mapou samostatného území byla mapa Švýcarska od Conrada

PhDr. et Mgr. Eva NOVOTNÁ, Ph.D., Mapová sbírka a Knihovna geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Albertov 6, 128 40 Praha 2, Česká republika, e-mail: eva.novotna@natur.cuni.cz

Türsta (1496) (Novotná, 2018a). Klaudyánova Mapa Království českého od Mikuláše Klaudyána byla dále šířena díky Sebastianu Münsterovi. Byla zařazena již do jeho 3. vydání Ptolemaiovy Geografie a do 2. vydání Kosmografie (obojí 1545). Zvláštní význam spatřujeme ve vydání české verze přeložené a doplněné v rámci katolické reformace Zikmundem z Puchova.

Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy (MS PřF UK) patří mezi nejvýznamnější středoevropské univerzitní sbírky. Ve svých bohatých fondech spravuje nejen rukopisné kopie map podle Mikuláše Klaudyána, ale i unikátní vydání německé i české Kosmografie, obsahující zmenšené kopie map. Kromě těchto kartografických děl vevázaných v knihách, sbírka disponuje i samostatnými mapami z Kosmografií v různých jazykových mutacích a verzích, které budou dále představeny (Novotná, 2016).

1. Metodologie

Výzkum byl zahájen průzkumem originální Klaudyánovy mapy podle dostupných kopií. Ná sledovala návštěva ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích a prohlídka originálního tisku. Unikátní památka je v současnosti chráněna pod sklem a není možné ji fyzicky prozkoumat. Správkyně fondu Daniela Brokešová autorce toho článku poskytla v roce 2018 informace o přesných rozměrech mapy i jejích identifikačních číslech.

Výzkum probíhal také u rukopisné kopie Klaudyánovy mapy v Rychnově nad Kněžnou, kde byly porovnávány rozdíly mezi originálním dochovaným tiskem v Litoměřicích a rukopisnou kopií uloženou na zámku.

Bádání pokračovalo zpracováním rešerše zaměřené na kartografická díla S. Münstera a jejich odvozeniny z fondů českých pamětových institucí. Zvláště podrobně byly prozkoumány fondy MS PřF UK. Některé dokumenty byly sice digitalizovány, ale bylo nezbytné provést průzkum s dokumentem v ruce. Vznikl seznam Münsterových samostatných map, který byl postupně doplňován a upravován při práci s fyzickým dokumentem (příloha 1). Mapy byly rozděleny na německé a neněmecké verze. Byly opravovány chyby v bibliografickém popisu, znovu ověřeny rozměry, zjištěn fyzický stav a verze díla. Byla prozkoumána i úplná vydání Kosmografie, dostupná v německém a českém jazyce.

Velká pozornost byla věnována českému vydání Kosmografie. Studoval se tištěný i digitalizovaný Knihopis českých a slovenských tisků. Protože tam bylo zjištěno mnoho nesrovnalostí a nedostatků, byl v polovině roku 2018 v MS PřF UK zahájen k tomuto tématu nový výzkum, při němž bylo obesláno dopisem 70 institucí. Probíhala korespondence mezi institucemi a autorkou. Vyskytovaly se problémy spojené s tím, že kurátoři často netušili, kde mapu hledat a zda mapa, kterou v knize mají, je nebo není originální. Proto bylo nutné instituce navštěvovat také osobně. Autorka docházela do knihoven, muzeí, oddělení starých tisků v Národní knihovně, v Národním muzeu a v dalších institucích s cílem vypátrat, zda jejich verze Kosmografie obsahují originální mapu Českého království z 16. století, nebo pouze její reprodukci z 19. století. Pokud tomu tak bylo, zjišťovalo se, v jakém stavu se památka nachází, jaký je její fyzický popis a jaké jsou na ní zvláštnosti oproti ostatním tiskům.

Do počátku roku 2019 již po urgencích většina respondentů odpověděla. Ojedinelé odpovědi přišly ještě v roce 2020. Stále ale chybí zhruba 10 % odpovědí. Výzkumy tedy dále pokračují a v budoucnosti se předpokládá jejich souborné publikování.

Dále byly vyhledány, připraveny a prostudovány zdrojové dokumenty, které se již v minulosti problematikou z nějakého úhlu pohledu zabývaly. Jejich rozbor bude podán níže.

Autorka si stanovila hodnotící kritéria nalezených map. Nejprve se posuzovalo, zda mapa z Kosmografie je originální nebo zda jde o kopii. Dále se hodnotil fyzický stav památky, tj. je-li mapa kompletně zachovaná nebo z ní zůstalo jen torzo. V druhém případě bylo rozhodnuto, zda lze z fragmentu ještě získat nějaké zajímavé informace. Následoval fyzický popis, změřil se mapový rám na výšku a na šířku a celkový rozměr mapového listu. Ten se u starých tisků různí vzhledem k tiskovým technikám a sražení ručního papíru, který se při tisku namáčí. Pokud byl na listu filigrán, značka papírny, byl popsán.

Při obsahové analýze byl v úplnosti a přesně opsán titul a mapové znaky. Některé výtisky obsahovaly pouze symboly znaků, jiné byly s jednoduchým popisem, jiné s dubletami.

Další pozornost byla věnována rubu samostatných map, protože ty byly někdy v minulosti vyříznuty z Kosmografie, a obsahovaly text s titulem, parergy a paginací. Tento popis mohl posloužit jako ukazatel k verzi, z níž by nedatovaná mapa mohla pocházet. Verze a data nebyla pro samostatné mapy dosud ani v knihovním katalogu ani v literatuře rozlišena. Proto bylo nezbytné hledat další znaky pro jejich identifikace. Byla také zapsána měřítko zjištěná různými badateli. Závěrem byly připojeny poznámky, tiskařské chyby a zvláštnosti tisku.

Na základní analýzu navazoval rozbor fyzicko-geografických prvků, zobrazení výškopisu, lesů a vodstva. V socioekonomické části se autorka zaměřila na popis komunikací a sídel.

Klaudyánova mapa obsahovala také náboženské a dopravní informace. Proto se prozkoumalo, jak se k této otázce postavil Sebastian Münster. Porovnávaly se také mapové znaky původních šesti symbolů užívaných Klaudyánem, jejich další užití a náplň. Byly popsány i nové znaky, které použil Münster.

Každá mapa byla charakterizována základními údaji. Zaznamenal se i doplňující obsah mapy týkající se parerg nebo jiných mimorámových údajů.

Závěrem byla k mapám doplněna aktuální identifikační čísla, jako jsou například signatury a přírůstková čísla tak, aby mohla být následně znovu nalezena dalšími badateli. Pokud byly digitalizované, byl připojen i odkaz na digitálně dostupnou verzi.

1.1 Dosavadní výzkumy

Münsterově Kosmografii a mapám českého království se v minulosti věnovalo několik autorů.

Prvním a dodnes citovaným zdrojem byla studie o životě, díle a vědeckém významu Sebastiana Münstera od Viktora Hantzsche. Popsal zejména jeho kosmografické a kartografické dílo. Věnoval se ale i jeho působení v matematice, astronomii a hebrejstice. V rejstříku 142 Münsterových map uvedl u nových vydání Ptolemaia pod číslem 45. mapu Bohemia, u níž stanovil měřítko na 1 : 900 000. Z Kosmografie (vydání roku 1550) pak zařadil do seznamu map na dvojlistu i mapu Čech pod pořadovým číslem 9 s latinským titulem *Bohemiae* (folio LXXXIII). Mezi tzv. textovými mapami byla zařazena mapa pod číslem 36 německy nazvaná *Böhmen aus der Vogelschau* (Čechy z ptáčího pohledu, s. 789) v měřítku 1 : 3 000 000 jako zmenšenina odvozená z Münsterovy velké mapy. Zabýval se také přehledy různých vydání Kosmografie (Hantzsche, 1898).

Werner Horn analyzoval malou mapu Pruska a její verze (Horn, 1950).

Karl Heinz Burmeister vydal bibliografii děl Sebastiana Münstera (Burmeister, 1964). První část rozdělil na Münsterovo vlastní dílo hebraistické, matematicko-astronomické a geografické. Druhá část pak obsahuje spisy jím vydané nebo přeložené. Autor klasifikoval oboustranné mapy, mezi nimiž nalézáme mapu Čech (*Böhmen*), označenou jím jako R 57. Mezi plánky českých měst doplňující Kosmografii se vyskytuje pouze plán Chebu (*Eger*) pod symbolem S 36.

V prestižním časopise pro historickou kartografii *Imago Mundi* se studiu dvojdielných map v Münsterových Kosmografiích z 35 edic vydaných v letech 1544–1628 obšírně věnoval Harold L. Ruland (1962). Upozornil také na neexistující vydání Kosmografie uváděné jeho předchůdci. Mapu Čech popisuje jako mapu od neznámého autora (1962).

Z národní produkce byl podstatný článek Karla Kuchaře *Mapy Čech v Münsterových Kosmografiích*, který se věnoval geografické a kartografické náplni mapy, avšak měřítko uvedl pouze pro mapu Crigingerova typu, konkrétně 1 : 933 600 (Kuchař, 1954). Navázal na své výzkumy v rámci edice *Monumenta cartographica Bohemiae*, kdy s Ivanem Honlem vydali odborný text k faksimile Klaudyánovy mapy (Honl a Kuchař, 1936).

Mapu Zikmunda z Puchova popsal i Bohuslav Šimák, který také vytvořil kopii Klaudyánova jednolistu. Ani on nestanovil měřítko Münsterovy mapy Čech. Převzal pouze měřítko pro malou mapu Čech od Hantzsche (Šimák, 1946). Popis Čech v „*Kozmograffii české*“ od Zikmunda z Puchova připravil pro Sborník československé společnosti zeměpisné Dušan Trávníček (Trávníček, 1956). Přináší výtahy ze zajímavé kapitoly o Čechách s podrobným komentářem a s reprodukcemi originálních ilustrací díla. Přehledový článek o S. Münsterovi a jeho Kosmografii přinesl také pro titul Lidé a země. Autor zde kritizuje Münstera za jeho nekritický výběr pramenů i za jeho styl, který považuje za rozvláčný, nerovnoměrný a opakující se (Trávníček, 1958).

Knihopis českých a slovenských starých tisků sice uvedl mapu jako součást Kosmografie v bibliografickém popisu, ale v jakých institucích se mapa nachází, nebylo zřejmé (Horák, 1950). V databázi Knihopis¹ je uvedeno 70 sbírek, které vlastní Kosmografii, ale opět není jasné, zda obsahují mapu nebo ne. Bohužel mapa z českého vydání patřila k nejčastěji vyřezávaným grafikám ze starých tisků, jak se o tom zmiňoval i autor článku ve Sběrateli (1898).

Stručnou informaci ke Klaudyánovi a k některým Münsterovým kopiím přinesl i František Roubík (1951). U italské kopie Münsterovy mapy uvedl měřítko 1 : 824 000. Je zarážející, že přesto, že jde o jednu z nejvýznamnějších kartografických památek, soustavnému výzkumu nejstarší adaptace mapy Čech od S. Münstera se věnovali naposledy před téměř 70ti lety Karel Kuchař a František Roubík. Zejména cenný byl jejich výzkum tehdy dochovaných map v českých sbírkách a knihovnách ve výtiscích Kosmografie české. Kuchař zjistil, že mapy jsou doposud zachované v Národním muzeu v Praze, v knihovně františkánského kláštera v Praze, krajském muzeu v Pardubicích, v městském muzeu v Nové Pace, v muzeu v Jevíčku, v univerzitní knihovně v Olomouci, v arcibiskupské knihovně v Kroměříži a v klášterní knihovně ve Vyšším Brodě (Kuchař, 1954, 90). Roubík uváděl dochované mapy kromě výše uvedených institucí také v (Národním) Technickém muzeu, v Archivu Ministerstva vnitra v Praze, v Archivu hlavního města Prahy před jeho zničením v roce 1945, v Ústředním archivu pozemkového katastru, ve Výzkumném ústavu pedagogickém J. A. Komenského v Praze, ve Státní sbírce mapové (dnes MS PŘF UK), v muzeích v Mladé Boleslavi, v Náchodě, v Klatovech, v Prostějově, ve Vysokém Mýtě a v Mělnice (Roubík, 1951, 169). Od té doby ovšem nastalo mnoho vlastnických a majetkových změn, zejména po roce 1990.

Ideovému pojetí a protireformaci v Kosmografii české se věnovala Markéta Krejčová (Krejčová, 2006).

Ze současných autorů významně pokročil v bádání Petr Voit, a to zejména pokud jde o tisk mapy. V jeho encyklopediích o historii knihtisku najdeme nejen kapitoly věnované Klaudyánovi, Münsterovi, Zikmundovi z Puchova a Janu Kosofskému z Kosofe, ale i originální výzkumy domácích tiskařských domů (Voit, 2008, 2013, 2017).

Zajímavé kartometrické a obsahové analýzy u map odvozených z Klaudyánovy mapy přinesla ve své bakalářské práci Alena Vydláková pod vedením Miroslava Čábelky a Evy Novotné (Vydláková, 2018). Sídla na Klaudyánově mapě a jejich tištěných odvozeninách byla zhodnocena ve sborníku Z dějin geodézie kartografie (Novotná a Vydláková, 2021). Autorka tohoto článku připravila výstavu v souvislosti s 500. výročí vydání mapy, publikovala příspěvky a komentované faksimile litoměřického jednolistu s dalšími kopiemi (Novotná, 2018a, 2018b, 2018c, 2018d).

2. Mapa Mikuláše Klaudyána

Lékař, majitel tiskárny a humanista Mikuláš Klaudyán (?–1521/1522?) z Mladé Boleslavi byl snad přívržencem Jednoty bratrské (Voit, 2008). Vydával lékařské a náboženské knihy, a to nejprve v Norimberku v tiskárně Hieronyma Höltzela (činný 1500–1532), později si zařídil vlastní tiskárnu v Mladé Boleslavi. V Norimberku také vydal s dřevořezáčem Andreasem Kaschauerem ilustrovaný jednolist (něm. Bilderbogen) s mapou Čech (Voit, 2017). Podle dalších zdrojů byl Andreas Caschauer v roce 1509 v Norimberku správcem mincovny (Forrer, 1904). Klaudyán vydával také Apologii bratrského učení. S ní byl roku 1511 vyslán na náboženskou misi do Antverp k učenci Erasmu Rotterdamskému (1466–1536). Ten měl posoudit kvalitu a omyly věrouky a zpracovat vědecký posudek, který by mohli bratři použít jako obranu učení proti svým odpůrcům. Jednota bratrská byla totiž pro svou radikálnost považována za extrémistickou náboženskou sektu a stála často na hranici zákona (Kadlec, 1987). Klaudyán zemřel asi na přelomu let 1521 a 1522 v Lipsku zasažen morovou nákazou.

Mistr Mikuláš dal jednolist vyřezat a vytisknout v Norimberku. Do současnosti se zachoval jediný originál na litoměřickém biskupství. Dnes je uložen ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích. Klaudyánova mapa Čech je součástí archivního souboru Biskupské sbírky Litoměřice, bez signatury a bez inventárního čísla. Jedná se o archivní kulturní památku evidenční číslo 16 ze dne 7. 7. 1977.

¹ <http://www.knihopis.cz/>

Celý kolorovaný tisk má rozměr 126×64 cm a skládá se ze tří samostatných tištěných částí. První část listu je schématem dobového právního systému v království s apelem na mravní křesťanské zásady spravedlnosti. V záhlaví se nachází obraz českého krále Ludvíka Jagellonského (vládl 1516–1526). Druhá část je alegorickým obrazem společnosti s vozem zapřaženým z obou stran, který se nemůže pohnout z místa. Lichoběžníková jižně orientovaná mapa sama o sobě zaujímá spodní třetinu tisku přibližného rozměru 46×55 cm. Měla tematický obsah s náboženskou statistikou a silnicemi vycházejícími z Prahy. Mapa nebyla opatřena měřítkem ani geografickou sítí. Vlevo nad mapou byly umístěny tiskařské signety autorů se zrcadlovými iniciálami N. C. (Nicolaus Claudianus), monogramem A. C. (Andreas Caschauer) a na stuze letopočet 1518.

Autor používal šest mapových znaků pro označení 280 sídel. Královská města označil korunou, panská štítem, katolická zkříženými klíči sv. Petra a husitská kalichem. Menší sídla byla znázorněna půlměsícem a tvrze, hrady a kláštery věží. Znaký byly navzájem kombinovány pro přesnější popis. Tak královská města podobojí označovala nejen koruna, ale i kalich, podobně královská města katolická ztvárňovala koruna se zkříženými klíči apod. Země byla ohraničena stroměčky, nikoliv horami. Kuchař odvodil hodnotu Klaudyánovy míle na 9,25 km a z ní vypočetl přibližné měřítko na 1 : 685 000 (Kuchař, 1961, 12).

Dochovala se také rukopisná kopie mapy, uložená v zámecké sbírce v Rychnově nad Kněžnou. Bylo zjištěno, že existují odlišnosti v tištěném a rukopisném exempláři, na němž jsou nahoře nad zemskými znaky dosud čitelné nápisy odkazující na Bibli a to: *Přísl. 20, 8, Ecclesiastici 24, 5–6, 5. Mojž. 17, 18–19*. Ty se nenacházejí na tištěném listu. Z toho se usuzuje, že záhlaví listu bylo zřejmě odříznuto. Stejně tak byla mapa poškozena i v dolní části.

Stále nebylo vyjasněno, k jakému účelu byla mapa vydána. Názory se různí. Někteří badatelé se domnívali, že ji objednal český stav, aby byly zobrazeny poměry v zemi po Svatováclavské smlouvě z roku 1517 (např. Bohatcová, 1975). Jiní zdůrazňovali snahu podat co možná nejbohatší a nejinformativnější mapový obraz české země (např. Kavalír, 1985).

3. Život a dílo Sebastiana Münstera

Klaudyánova mapa byla rozšířena ve vzdělané Evropě především díky všestrannému učenci Sebastianu Münsterovi (1488–1552), německému reformačnímu teologovi, astronomovi, matematikovi, ale také kartografovi a geografovi. Pokud je jeho jméno uvedeno v kartografických studiích, bývá spojováno se samými superlativy. Publikoval první mapy pro čtyři tehdy známé kontinenty: Evropu, Asii, Afriku a Ameriku, vydal nejstarší mapy Afriky nebo první samostatné mapy Anglie a Čech (Ruland, 1962). Münster bývá také zařazován mezi trojici největších kartografů novověku vedle Gerarda Mercatora (1512–1594) a Abrahama Ortelia (1527–1598).

Sebastian Münster se narodil 20. ledna 1488 v Niederingelheimu v rodině sedláka. V Ingelheimu se učil latinu a absolvoval trivium (gramatiku, rétoriku a dialektiku). Později byl doporučen na řádovou františkánskou vysokou školu do Heidelbergu, kde studoval kvadrimum (aritmetiku, geometrii, hudbu a astronomii). Díky mimořádnému nadání byl představeným poslán na další studia do Lovaně, Freiburgu a roku 1509 do Rouffachu. V té době zde působil řádový představený Konrad Pellikan (1478–1556), muž s širokým vzděláním a rozhledem, který vydal mimo jiné gramatiku hebrejštiny a který mladého Sebastiana zásadně ovlivnil. Münster se díky němu kromě astronomie začal intenzivně věnovat také hebrejštině. Kromě toho studoval filozofii a teologii. Roku 1512 byl Münster vysvěcen na kněze a primiční kázání přednesl v provinciální kapitule v Basileji (Burmeister, 1964, 9).

Münster se svým učitelem hebrejštiny odjel z Rouffachu do Pforzheimu. Později ve Wormsu společně navštěvovali synagogu. Přidali si i studium dalších semitských jazyků, aramejštinu a etiopštinu. V letech 1514–1518 působil Münster jako lektor řádové vysoké školy v Tübingen. Věnoval se zejména astronomii a matematice. Od roku 1519 pracoval v Basileji. V následujícím roce vyšlo jeho první samostatné dílo, hebrejská gramatika. Po roce 1520 byl již silně ovlivněn Martinem Lutherem (1483–1546) a jeho učením (Köstlin, 1884). Nejinak tomu bylo s jeho učitelem Pellikanem, jenž pod vlivem reformace roku 1523 vystoupil z františkánského řádu. Münster (obr. 1) však zatím mezi bratry setrval. Roku 1524 přednášel v konzervativním Heidelbergu nejprve jako lektor, a pak jako profesor hebrejštiny na řádové vysoké škole (Tooley, 2003, 296).

Obr. 1 Portrét Sebastiana Münstera od Christopha Ambergera z roku 1552 (Zdroj: wikimedia.org)

Prosazoval humanistický princip „*ad fontes*“, proto studoval i rabínské interpretace Bible. Münster zde vydal mimo jiné hebrejský slovník *Dictionarium hebraicum* (1523), kompendium hebrejské gramatiky *Compendium hebraicae grammaticae* (1527) i matematická díla *Das Instrument der Sonne* (1528) a *Das Instrument des Mondes* (1529).

Plánoval již také vydání svého životního díla, Kosmografie. Inspirovala ho práce humanisty Beata Rhenanuse (1485–1547), jenž roku 1524 vydal popis Německa (Köhler, 1994).

Roku 1529 byl povolán na univerzitu v Basileji, kde se již definitivně prosadila reformace Ulricha Zwingliho (1484–1531) (Egli, 1900). Po přesídlení mnoha „starověrných“ profesorů, mezi nimiž byl i nejznámější z nich, Erasmus Rotterdamský, s nímž se mimochodem setkal roku 1511 Mistr Klaudyán, byla univerzita znovu budována. Je také možné, že učenec zanechal v univerzitní knihovně náčrt mapy Čech, který byl Münsterem později použit.

Münster 1529 vystoupil z řádu, konvertoval k protestantismu a přestěhoval se do Basileje, kde získal zkonfiskovaný dům. V témže roce se oženil s Annou Selber, vdovou po tiskaři Adamovi Petri (+ 1527). V jeho tiskárně již dříve pracoval jako korektor (1519–1520). Anna a Sebastian měli jedinou dceru s hebrejským jménem Aretia. Münster se stal roku 1536 členem cechu, v němž byl i jeho nevlastní syn, nakladatel Henri Petri (1508–1579), pozdější vydavatel slavné Kosmografie (Tooley, 2003, 413). Roku 1542 získal stolicí pro starozákonní teologii v Basileji a po třech letech byl promován doktorem teologie. V letech 1547 se stal rektorem tamější univerzity. 26. května 1552 zemřel v Basileji na mor (Burmeister, 1964, 11).

3.1 Münsterova Kosmografie

V Basileji vydal Münster celou řadu lingvistických děl a zejména dvoudílný latinský překlad hebrejské Bible s komentářem (1534–35). Zásadní význam však měly jeho geografické spisy, zvláště pak Kosmografie. Zájem o geografii v Münsterovi vzbudilo studium matematiky a kartografie, do jejichž základů byl uveden profesorem matematiky a astronomie Johannem Stöfflerem (1452–1531). Ten ho upozornil na Ptolemaiovo dílo a seznámil ho se základy kosmografie a teorií kartografie (Trávníček, 1958). Roku 1531 vydal Münster spis *Germaniae descriptio* jako literární přílohu k vydání rukopisné mapy Střední Evropy a Německa od kardinála Mikuláše Kusánského (1401–1464) (Tooley, 1999, 321). Spis byl doplněn rejstříkem 535 topografických a etnografických názvů zaznamenaných na mapě. Participoval také na vydání díla Simona Grynaea (1493–1541) pod titulem *Novus Orbis Regionum*, k němuž napsal úvod a vytvořil mapu světa (1532) (Tooley, 2001, 227), (Horák, 1958, 149).

Díky Münsterovi vyšlo v latinském překladu i Ptolemaiovo dílo *Geographia universalis vetus et nova*. Vydal je v Basileji roku 1540 s 48 mapami. Následovalo mnoho dalších vydání. Od třetího vydání z roku 1545 obsahovala Münsterova *Geografie* také mapy Čech a Slezska.

Zásadní význam však mělo Münsterovo nejznámější dílo s názvem *Cosmographia, Beschreibung aller Länder*. Vyšla německy v Basileji roku 1544.

Obrozením Ptolemaiova díla ožil v renesanční literatuře směr, který pod názvem kosmografie stanovil požadavky na geografii v pojetí alexandrijského učenice. Roku 1507 byla ve Štrasburku vydána *Cosmographiae Introductio* Martina Waldseemüllera (asi 1475–před 1522) (Tooley, 2004, 344). Také Peter Apian (1495–1552) vydal v Antverpách roku 1524 *Cosmographicus Liber* (Tooley, 1999, 39).

Münster zpracoval kosmografický žánr originálně. Své životní dílo, na němž pracoval 27 let, rozšířil o regionální zeměpis a podle vzoru Strabóna jej spojil i s regionální historií. Jeho cíl byl neskromný, chtěl popsat celý svět.

Profesor hledal a získával geografické popisy nejen ze všech oblastí Německa, ale i z mnoha evropských zemí. Podle jeho vlastních zpráv se mu sešlo 120 zdrojových prací textových a mapových. Kosmografie měla postihovat historické a geografické znalosti o krajích a lidech také v zahraničí. Z jeho osobní korespondence je známo, že pro Kosmografii zpracoval celou knihovnu historicko-geografických děl, kromě toho podnikl řadu cest, aby popsal země z vlastního pohledu. Obsahem encyklopedického díla není jen obor astronomie a geografie, ale i historie a přírodní vědy. Přidával tam také ilustrace z knih, které mu jako věhlasnému učenici poskytovali zdarma umělci z Basileje, Štrasburku a Curychu (Burmeister, 1964, 11).

Münsterova *Cosmographia. (B)schreibug aller Lender* vyšla poprvé v Basileji u nakladatele Heinricha Petriho (jeho pastorka). Dílo se skládá ze šesti knih. První obsahuje základy fyzické, matematické a astronomické geografie. Po hydrologických výkladech, popisu vzniku ostrovů a říše živočichů, rostlin a nerostů následuje kapitola s astronomickou a matematickou geografii vycházející z Ptolemaia. Druhá kniha se věnuje regionální geografii jižní a západní Evropy, třetí regionální geografii Německa, čtvrtá severní a východní Evropy, pátá Asii a nově objeveným ostrovům a šestá geografii Afriky.

Jak již bylo uvedeno, Münsterovy popisy se často zakládají na příspěvcích jeho spolupracovníků. Za nejlepší část Kosmografie bývá označován popis švýcarské walliské krajiny, jehož autorem byl Johannes Kalbermatter, o němž se Münster zmiňuje v předmluvě Kosmografie. V popisu Asie se opíral o Ptolemaia, který podle pramenů z Plinia a Solina líčil informace o zvláštních lidských monstrech, mravencích vyhrabávajících zlato a jiných bájných tvorech (Horák, 1958, 151).

Münsterova Kosmografie byla vydána do roku 1628 ve 21 úplných německých vydáních (Burmeister, 1964). Původní vydavatel Henrich Petri zemřel v roce 1579. Poslední publikovaná edice od jeho nevlastního otce vyšla roku 1578. Jeho syn Sebastian Petri, pojmenovaný po dědečkovi, vydal po deseti letech již novou edici díla se zcela přepracovanými, moderními mapami podle vzoru kartografů, kteří spolupracovali s A. Orteliem (Ruland, 1962). Tomu by odpovídala i nová úprava mapy Čech podle J. Crigingera. Poslední německé vydání vyšlo v Basileji roku 1628 již s mědirytinovými tisky.

3.2 Ohlasy Kosmografie

Dílo se ihned po vydání setkal s bouřlivým ohlasem. Četní evropští učenci, a zejména císař Karel V. (1500–1558), si vyžádali latinské vydání (vyšlo 1550). Nejinak tomu bylo u císaře Ferdinanda I. Habsburského (1503–1564). Z Münsterovy Kosmografie čerpali slavní kartografové a vydavatelé Gerhard Mercator a Abraham Ortelius. Také věhlasný Matthäus Merian (1593–1650) v Topografii (*Topographia*) Martina Zeillera využil Kosmografii (Tooley, 2003, 240).

Nemůžeme zapomenout ani na jáchymovského rodáka Johanna Crigingera (1521–1571), autora druhé mapy Čech s titulem *Popis Českého království (Bohemia Regni descriptio, 1568)*, v níž se již projevují vlivy Kosmografie (Novotná, 2018b). Jeden exemplář byl prý zakoupen pro knihovnu latinské školy v Jáchymově. Dnes se nachází v tamějším muzeu.

3.3 Problém vydání Kosmografie

Kosmografie vyšla nejen v Basileji a Praze, ale i v německém Kolíně a Paříži. První německé vydání z roku 1544 následovalo latinské (1550), francouzské (1552), české (1554) a italské (1558). Výtahy pak byly vydávány v Mnichově, Paříži, Londýně a Birminghamu (Burmeister, 1964). V mnoha ohledech bylo latinské vydání známé pro učence a univerzity v celé Evropě.

Jednotlivá vydání Münsterovy Kosmografie nejsou ovšem číslována, a proto se také autoři různí s přehledy a bibliografiemi vydání díla. Münster sám považoval některá z nich pouze za dotisk předcházejících vydání (Kuchař, 1954, 88). První soupis vydání vytvořil Hantzsch (1898). Ten bývá kritizován proto, že zaměňuje a směšuje edice (Ruland, 1962, 89). Horn doplnil Hantzche novými poznámkami o variacích vydání roku 1950 v časopise pro historickou kartografii *Imago Mundi*. Uvedl zde celkem 30 vydání (Horn, 1950, 72). Honl uváděl 25 vydání včetně prvního, ale bez překladů (Honl, 1935).

Roubík v roce 1951 napsal, že do roku 1628 známe 27 vydání německých, osm latinských, tři francouzská, tři italská, pět anglických, dvě zkrácená a jedno české vydání (Roubík, 1951, 24).

Podle Horáka (1958) za Münsterova života vyšlo v Basileji šest německých, tři latinská (1544, 1550 a 1552) a jedno francouzské vydání (1552) Kosmografie (Horák, 1958, 151).

Harold L. Ruland uvádí v roce 1962 pro *Imago Mundi* 35 vydání *Cosmographia Universalis* v letech 1544–1628 (Ruland, 1962, 97). Celkem se podle Burmeistera dočkala 36 kompletních vydání a dvanácti výtahů v šesti jazycích.

Voit uvádí mimo všech výše uvedených ještě polskou adaptaci Marcina Bielskiego z roku 1551 (dále 1554 a 1564) pod názvem *Kronika wszytkiego świata* (Voit, 2013, 413). Níže uvedená tab. 1 přináší přehled vydání tak, jak je autoři chronologicky zveřejňovali.

Tab. 1 Přehled vydání Münsterovy Kosmografie podle autorů (řazeno chronologicky podle vydání)

Autor	Rok	Počet komplet- ních vydání Kosmografie	Do roku (1. vyd. 1544)	Jazyky	Výtahy
HANTZSCH, V.	1898	46	1650	27 německy, 8 latinsky, 3 francouzsky, 3 italsky, 1 česky	4 anglicky
HONL, I.	1935	25	1541-?	25 německy	–
HORN, W.	1950	30	1550-1628	16 německy, 6 latinsky, 5 francouzsky, 2 italsky	–
ROUBÍK, F.	1951	27	1628	27 německy, 8 latinsky, 3 francouzsky, 3 italsky, 1 česky, 5 anglicky	2 výtahy
HORÁK, J.	1958	10	1552	6 německy, 3 latinsky, 1 francouzsky	–
RULAND, H. L.	1960	35	1628	20 německy, 4 latinsky, 4 francouzsky, 1 česky, 2 italsky	12 výtahů
BURMEISTER, K. H.	1964	36	1628	21 německy, 5 latinsky, 6 francouzsky, 1 česky, 3 italsky	12 výtahů, němec- ky, francouzsky, anglicky
VOIT, P.	2013	41	1600	18 německy, 6 latinsky, 10 francouzsky, 3 italsky, 3 polsky, 1 česky	–

3.4 Neněmecká vydání Kosmografie

Jak jsme již výše uvedli, problém skutečného počtu úplných vydání Münsterovy Kosmografie zůstává zatím nevyřešen. Jasnější situace je snad kolem jazykových verzí. V kompletních překladech měla vyjít latinsky, francouzsky, česky a italsky. V ostatních jazycích šlo buď o výtahy, nebo o volné adaptace, i když takto bývá někdy označován i český překlad (např. Voit, 2013).

Nejprve byla Kosmografie přeložena do latiny, čímž se stala dostupnou většině evropských i zámořských intelektuálů. V Petriho dílně v Basileji vyšla latinsky celkem pětkrát, poprvé v roce 1550 jako *COSMOGRAPHIAE uniuersalis Lib. VI...* Následovala další úspěšná vydání v letech 1552, 1554, 1559 a 1572.

Ve francouzské edici vydal Heinrich Petri úplný popis světa *La COSMOGRAPHIE VNIVERSELLE* celkem pětkrát (1552, 1556, 1560, 1565 a 1568). Další francouzské vydání vyšlo v roce 1575 v Paříži v nakladatelství Nicolase Chesneaua a Michela Sonnia (Burmeister, 1964).

Následovalo české vydání v roce 1554, o němž bude podrobně pojednáno dále.

Italsky vyšla kompletní Kosmografie pod titulem *COSMOGRAPHIA VNIVERSALE* třikrát, a to v Basileji u Henricha Petriho roku 1558, dále v Benátkách roku 1571 u nakladatele Giovanni Francesca Thomasinioho a naposledy roku 1575 v Kolíně u dědiců Arnolda Birckmanna.

3.5 České vydání Kosmografie od Zikmunda z Puchova

Kosmografie pronikla do české literatury v polovině 16. století. Římskoněmecký císař a český a uherský král Ferdinand I. (1503–1564) znalý originální verze si objednal její český překlad. Při zvláštní audienci dostal Jan z Puchova, kanovník pražského arcibiskupství, zadání přímo od císaře, aby byla Münsterova Kosmografie rozšířena mezi lid. Jan proto vybídl svého synovce Zikmunda (+ 1584), aby dílo přeložil. Ten dílo nejen přeložil, ale doplnil i popis zemí a národů od doby Kristovy. Münsterův výklad o Nových ostrovech rozšířil několika kapitolami, jejichž předlohou byl

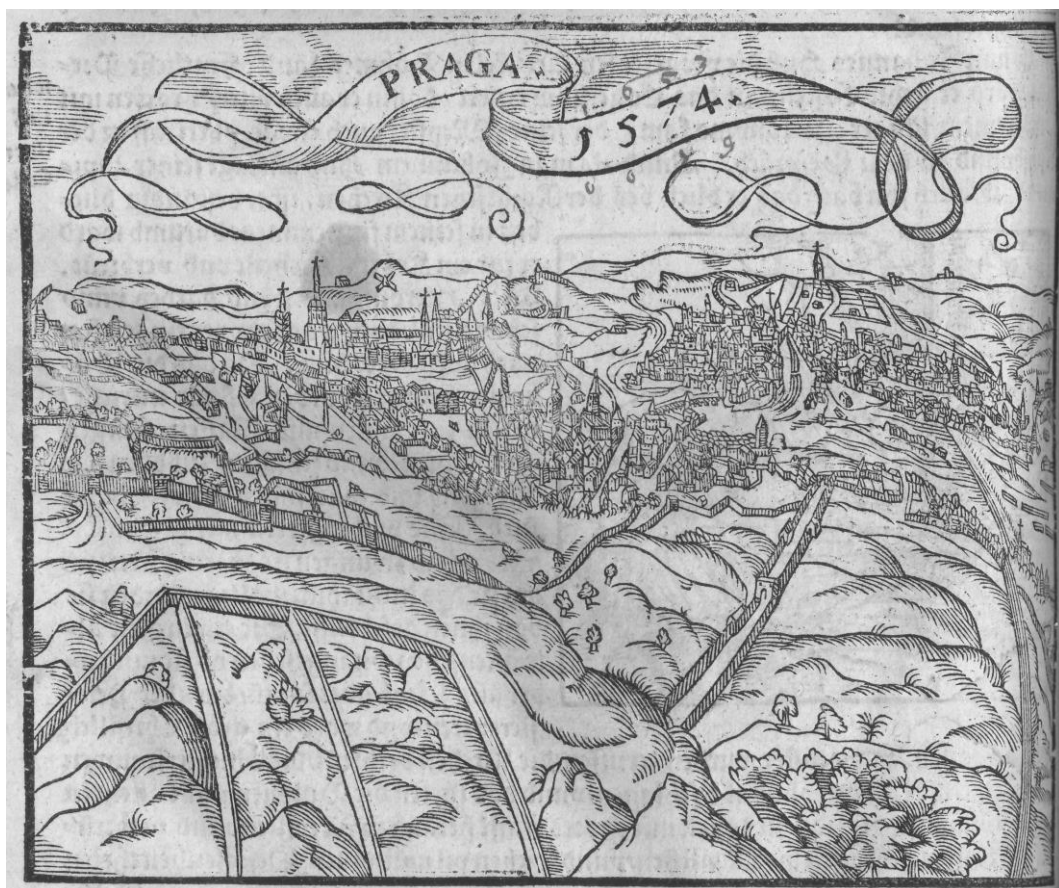
Weltbuch Sebastiana Francka (1499–1543) a snad i již zmiňovaný Grynaeův *Novus Orbis* (Horák, 1958, 152).

Zejména však připojil samostatné kapitoly o Čechách, Praze, Chebu, o českých panovnících, o Moravě, o Slezsku a Vratislavi. Kosmografii koncipoval jako první část své vícedílné kroniky světa. Druhý díl měl být věnován pouze Českému království. Zikmundovo podání bývá i tak vysoce ceněno, protože podává vůbec první geografickou charakteristiku Čech v českém jazyce (Trávníček, 1956, 8).

Jan z Puchova získal sponzory z katolických šlechtických rodů a sám také podpořil vydání nemalou částkou. Shromáždil 1 200 kop míšenských grošů. To bylo podle Františka Palackého tolik, co hodnota rytířského statku (Voit, 2017, 382). Kosmografie patřila k finančně nejnákladnějším projevům českého knihtisku. K monumentálnímu dílu napsal hlavní sponzor také předmluvu.

Kozmografía Česká byla vydána v Praze 1554 u Jana Kosořského z Kosoře (činný od 1547–1580). Šlo jistě o největší knihu své doby čítající přes 908 foliových listů textu, někde s ručně kolorovanými iniciálkami.

Pokud jde o ilustrace, využil v díle Kosořský biblické štočky Severínovy. Pro knihtisk slovan-
ských zemí nebylo snadné přiblížit se standardu basilejského vydání. To provázelo úhrnem 900 textových ilustrací a map, z toho 28 dvojlistých a tři rozkládací veduty (obr. 2). Kosořský nesehnal ilustrace a musel vystačit s 27 opakovaně otiskovanými vyprávěcími štočky (Voit, 2013, 163). Basilejská vydání nemohla být zcela kopírována, protože byla autorsky chráněna.

Obr. 2 Veduta Prahy v Kosmografii české. 1554. (Zdroj: MS PpF UK)

O výjimečnosti vydání české Kosmografie svědčil i sbor prestižních korektorů: ze stavu pan-
ského to byl Jan starší z Lobkowitz, nejvyšší hofmistr Království českého, ze stavu rytířského se
účastnil Oldřich Dubanský z Duban a na Libišicích, královský podkomoří a hejtman pražského
hradu, Petr Bechyně z Lažan a na Pičíně, hejtman Starého Města pražského a stav duchovní zastu-
poval doktor Jindřich Scribonius, probošt pražského kostela (Černý, 1893). Mimetiskařské privi-
legium bylo vystaveno 20. června 1553 překladateli Zikmundovi a nakladateli Janovi, pánům
z Puchova. Po dobu 15ti let jim výsada zaručovala ochranu autorských, nakladatelských a distri-
bučních práv Münsterovy Kosmografie (Voit, 2013, 388).

Titulní list (obr. 3) díla zdobí ornamentálně propracovaný dřevorez s českým lvem a znaky ko-
runních zemí v kruhovém medailónku s letopočtem 1554. Následuje dedikace díla králi Ferdinandovi I., nejprve od Jana, poté i od Zikmunda. První stranu tvoří celostránkový dřevorez s šesti me-
dailony ztvárňujícími stvoření světa.

4. Typy map Českého království v Münsterově Kosmografii

Mapa Království českého byla nejprve publikována mezi dvanácti, jimiž basilejský profesor
doplnil 3. vydání Ptolemaiovy Geografie (1545). Zvolil latinský název *Bohemiae nova descriptio*
tab. XVII.

První vydání Kosmografie v roce 1544 obsahovalo sice 24 dvoulistých map, ale ještě bez
Čech. Jejich kartografický obraz byl zařazen do druhého vydání v roce 1545. V něm bylo publiko-
váno celkem 28 map. Tento počet byl maximální a vyšel kromě druhého německého vydání ještě
ve třetím (1546) a ve čtvrtém (1548). Později již byly mapy publikovány nejčastěji v počtu 14,
zřídka i 26 (vesměs v německých edicích), a zcela výjimečně i 25 tisků v latinském vydání z roku
1572.

Pořadí zkoumané mapy bylo 17. u vydání s 28 mapami, 14. ve vydáních s 26 mapami,
15. u vydání s 25 mapami a 9. ve vydáních se 14 mapami.

Burmeister dal mapě Čech označení R 57 (Burmeister, 1964). Obsahovala ji všechna komplet-
ní vydání s výjimkou prvního a pařížského vydání z roku 1575 (Ruland, 1962).

Mapy Českého království v Münsterově Kosmografii můžeme rozčlenit do tří základních sku-
pin, a sice na velkou dvoulistou mapu s textem Klaudyánova typu, na malou mapu s texty téhož
typu a na velkou dvoulistou mapu s textem Crigingerova typu. Zcela originální je česká edice ma-
py Čech bez textu Klaudyánova typu, o níž bude pojednáno dále.

Kde Münster získal předlohu, není známo. Přímé spojení se nabízí v setkání M. Klaudyána
a E. Rotterdamského. Je možné, že Klaudyán měl již v roce 1511 k dispozici kresbu mapy Čech
a přivezl ji jako dar učenci. Ten ji pak mohl zanechat na univerzitě při jeho rychlém odchodu
z Basileje. Mapu pak mohl následně získat S. Münster. To jsou však jen nepodložené úvahy, které
by bylo potřeba ověřit v archivu v Basileji.

Oproti Klayudyánově mapě, která byla celá vyřezána ze dřeva, již Münster pravděpodobně po-
užíval kombinovanou tiskovou techniku, dřevorez a typografickou sazbu. Jména řek a měst byla
vysázena z kovových liter a zatmelena do dřevěné formy (Kuchař, 1954, 89). To umožňovalo
změny při vydáních, ale písmenka se vydrolovala, proto se vydání různí.

U národních variant se poté na mapu dotiskl pouze přeložený název *Popis Českého království
obklopeného horami a lesy* a popis mapové legendy. Toponyma byla změněna pouze u českého
vydání. Většina názvů byla vysázena frakturou, malý počet kurzívou a ojedinělé případy antikvou
(například Pryň–Brno, Kadaň, S. Annaberg a Schneeberg). Přes tisková vylepšení ale zmenšené
mapy působí proti předloze poněkud neohrabaně.

Mapa s označením R 57 vycházela až do roku 1628 ve všech jazykových mutacích (Burmeis-
ter, 1964). Níže budou jednotlivé typy blíže popsány.

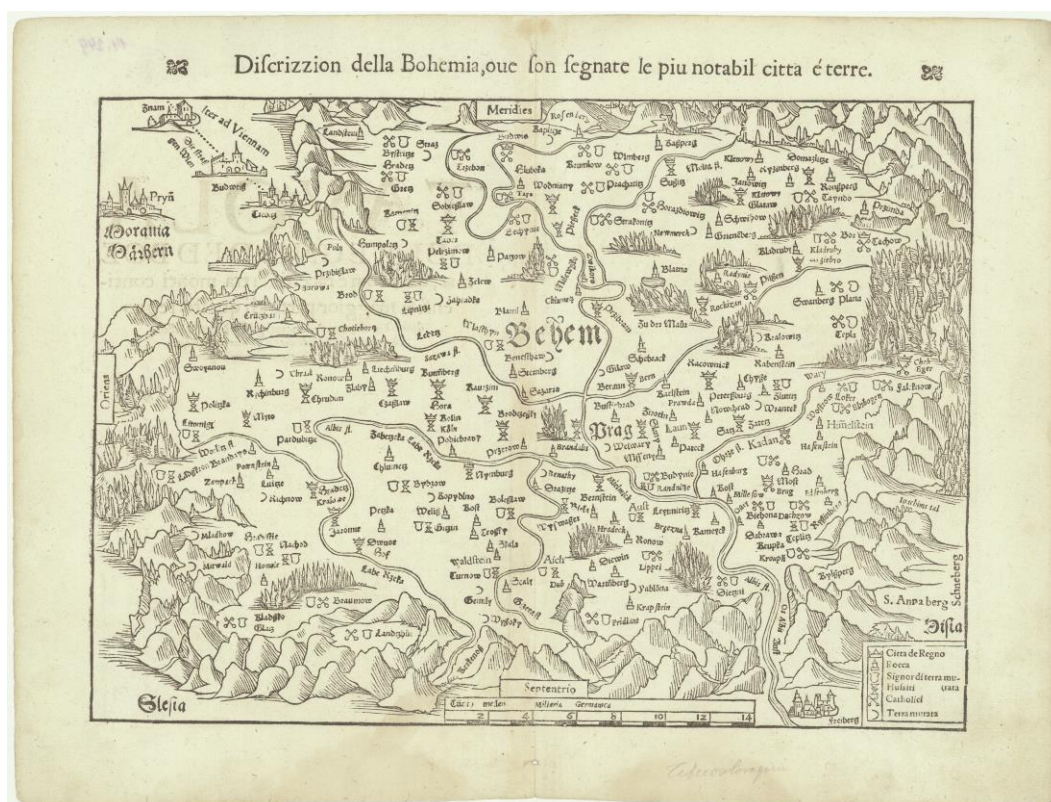
4.1 Velká mapa Českého království podle Klaudyána

Velké dvoulisté mapy s označením R 57 měly zpravidla rozměr mapového pole 25 × 35 cm
s různými zanedbatelnými odchylkami podle srážky ručního papíru. Mapy jsou orientované na jih.
Oproti předloze, kde měřítko chybělo, bylo Münsterovo mílové grafické měřítko umístěné
v mapovém rámu dole uprostřed. Zobrazovalo 14 německých mil (14 *Milliaria Germanica*) na

Obr. 3 Titulní list Kosmografie české. 1554. (Zdroj: MS PrF UK)

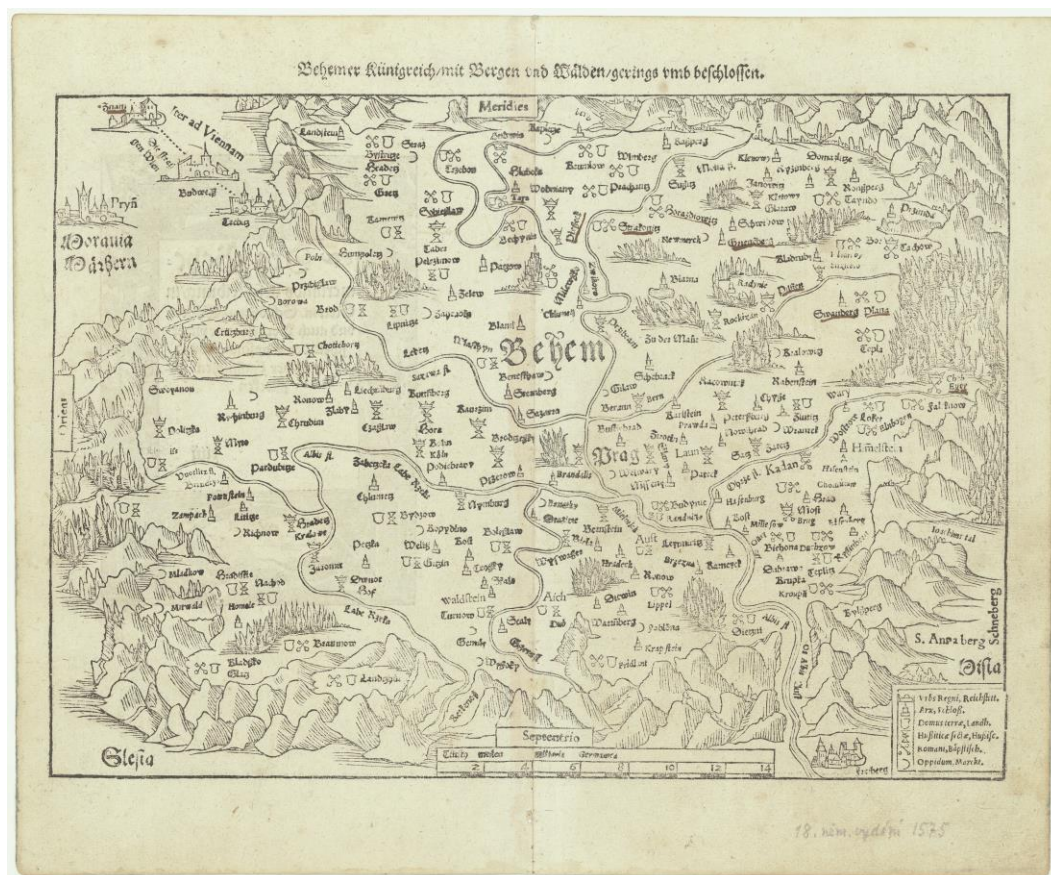
12,3 cm na mapě. Jedna německá míle měřila 7 420 m (Kahnt, Knorr, 1986, 183). Z těchto údajů bylo měřítko přepočteno na 1 : 844 553. V programu MapAnalyst Helmertovou transformací pak bylo vypočteno přesnější měřítkové číslo 1 : 1 027 000 (Vydláková, 2018, 55). Mapa byla tištěna ze stejné tiskové desky, proto rozměry i měřítko zůstávají ve verzích vydání H. Petri do roku 1578 stejné. Klaudyánovo jméno chybělo na mapě i v textu Kosmografie. Italský název představil *Popis Čech, kde jsou vyznačena nejvýznamnější města země* (č. 4 v Seznamu map – obr. 4). Německý titul mapy uvedený v mimorámových údajích zněl *České království dokola obklopené a uzavřené horami a lesy* (č. 6 v Seznamu map – obr. 5). Francouzský název představoval *Popis království českého podle jeho nejvýznamnějších měst, městeček a vesnic* (č. 1 v Seznamu map).

Obr. 4 S. Münster. Popis Království českého. Italsky. 1558. Mapa R 57, č. 4 v Seznamu map. (Zdroj: MS PrF UK)

V pravém dolním rohu mapového rámu bylo na rozdíl od předlohy v obdélníku pod sebou zobrazeno šest mapových znaků užívaných Klaudyánem, tj. koruna, věž, štít, zkřížené klíče a půlměsíc. K nim bývaly dotištěny popisky v překladech podle jazykové mutace. S německými se vyskytují zároveň i latinské dublety. Německý popis symbolů: *Reichstett., Schloss., Landh., Husisc., Ba^e ptisch., Marckt.* K nim odpovídající latinský popis symbolů: *Urbs regni, Arx, Domus terrae, Husitiae sectae, Roman, Oppidum.* V italském jazyce královským městům odpovídá popis *Citta de Regno*, tvrže jsou popsány jako *Rocca*, poddanská města jako *Signor di terra murata*, husitská *Hussiti*, katolická *Catholici*, a menší sídla jako *Terra murata*.

V některých vydáních Kosmografie zůstalo šest mapových znaků bez vysvětlivek. V případě MS PrF UK je to francouzská verze, ale i česká.

Obr. 5 S. Münster. Popis Království českého. Německy. 1574. Mapa R 57, č. 6 v Seznamu map. (Zdroj: MS PpF UK)

V české části území ponechal rytce původní znaky v různých kombinacích, ale na přidaná města na Moravě a v Sasku zobrazil nové symboly staveb, hradeb a věží. Dalo by se mluvit o malých vedutách zobrazených u měst Brno (*Přerů*), Třebíč, Moravské Budějovice a Znojmo. Tečkami autor označil cestu z Třebíče do Vídně (*Iter ad Viennam, Die Strassen Wien*). Jinak byla silniční síť oproti předloze zcela vyloučena.

Adaptace mapy byla z velkého deskového obrazu zmenšena pro knihu asi na 3/5. Ve zmenšení muselo nutně dojít k redukci 280 sídel téměř na polovinu (185). Kosmograf zobrazil 36 královských měst, z nichž vynechal Ústí nad Labem, z 52 panských měst vypustil Trutnov a dále polovinu hradů, tvrzí a městeček.

Některá toponyma byla poněmčena, jiná použil jako dubleta, například Cheb-Eger.

V Sasku pak přibyl Freiberg, znázorněný z ptačího pohledu, v Krušných horách Jáchymov, S. Annaberg a Schneeberg (Kuchař, 1954, 88).

Střed mapového pole je popsán velkým nápisem *Behem*. Zatímco Klaudyán rozlišoval velikost písma podle důležitosti, velikosti nebo množství obyvatel sídla, nový kartograf ponechal kromě Prahy všechna sídla popsána podobně s výjimkami Aichu, Himmelsteinu a Kadaně. Za hraničními horami u sousedních zemí čteme popisy: *Slesia, Morawa a Misia*.

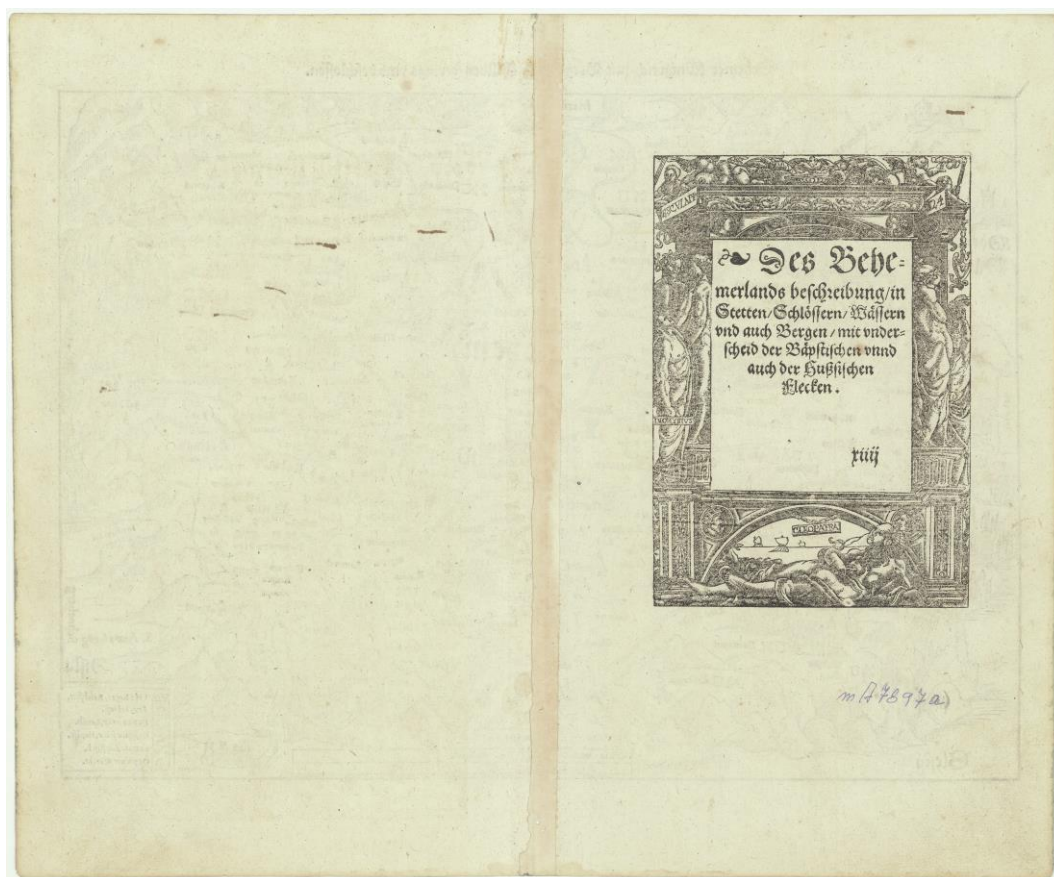
Nově přibýly i latinsky popsané světové strany, s výjimkou západu (*Meridies, Oriens, Septentrio*).

Münster ve vydání z roku 1545 již přeměnil původní vysokokmeny na horstva, která jsou znázorněna jako profilové kopce a hory se západním ozářením. Lesy uvnitř území zůstávají podle předlohy stále zakresleny jako stromečky. Oproti předloze jsou však redukovány (Šimák, 1946). Chybí lesní hvozdy jižně od Čáslavi, mezi Vlašimí a Kouřimí, jižně od Benešova, písecké lesy, dále mezi Blatnou a Nepomukem a jižně od Brandýsa nad Labem.

U pramene Labe je nápis Krkonoš (*Kerkenos*).

Vodní toky jsou zakresleny v podobě dvojité čáry, přičemž Münster zachoval jejich původní tvar. Zobrazil pouze zřetelněji výtok Labe z Čech. Z devíti řek jich pouze šest nese vlastní název. Jsou to Jizera (*Gizera fl.*), dvojjazyčně je popsáno Labe (*Albis fl.* a *Labe Rzeka*), Ohře (*Ohrze fl.*), Orlice (*Vuorlicz fl.*), Sázava (*Sazawa fl.*) a Vltava (*Molta fl.*). Nepojmenované zůstaly řeky Berounka, Lužnice a Otava. Chybně byl umístěn název Vltavy, a to na řeku Otavu. Ústí řek Sázavy a Berounky do Vltavy je na mapě stejně jako u Klaudyána ve stejném místě, což je častá chyba starých map. Zatímco původní mapa rybníky neobsahovala, autor naznačil u Blatné velkou rybníční plochu.

Zadní strana dvoulisté mapy obsahovala zpravidla název a rozsáhlý podtitul s charakteristikou Českého království v zdobném rámu nebo bez něho (obr. 6). Proto jsou také mapy označovány jako dvojlísté mapy s textem.

Obr. 6 Text s charakteristikou Čech na rubu mapy R 57, 1574, č. 6 v Seznamu map. (Zdroj: MS PrF UK)

Německá vydání byla zasazena do bohatě ověnceného vstupního portálu s řeckým léčitelem Asklépiem, královnou Kleopatrou a římským historikem Dionysiem. Text na rubu se měnil podle stáří a jazyka vydání. U starších německých edicí zpravidla volným překladem znamenal *Popis Čech s městy, zámky, vodstvem a horami s označením katolických a také husitských míst* (Seznam map č. 5, č. 6).

Rubové listy francouzské i italské edice zachované v MS PŘF UK obsahují pouze popisy bez dalších obrazových výzdob. Text na francouzské a italské rubové straně je stejný v obou jazycích. Volným překladem nápis vyjadřuje toto: *Mapa Království českého, uzavřeného v horách. Nyní je větší část tohoto království obsažena v těchto přírodních hradbách, protože Morava, Slezsko a další země, které jsou vně hor, nejsou součástí Čech* (Seznam map č. 1, č. 4).

4.2 Velká mapa Čech v českém vydání Kosmografie

Původní české vydání Kosmografie české vyšlo v roce 1554. V kapitole *O Europie* v části *Q Zemi České* byla před stránkou CCCCLVI (fol. 456) vevázána upravená Klaudyánova mapa Čech, pořízená přímo z Münsterovy desky. Rozměr mapového pole činil $25,3 \times 35,3$ cm a byl umístěn na listu $34,5 \times 46,5$ cm. Grafické měřítko zůstává stejné jako u Münsteru, tedy 14 německých mil je 12,4 cm. Po přepočtu tedy dochází ke stejnému výsledku, jako byl uveden výše, tj. 1 : 844 553 V programu MapAnalyst bylo Helmertovou transformací vypočítáno měřítkové číslo 1 : 022 200 (Vydělková, 2018, 62).

Ani zde nebyl původní autor mapy uveden, a ani zmíněn v textu Kosmografie. Mapa je jižně orientovaná a stejně jako u Münsteru jsou popsány tři světové strany v latinském jazyce (*Meridies*, *Septentrio* a *Oriens*).

Dlouho se předpokládalo, že původní tiskařský štoček mapy si půjčili do Prahy na tisk české Kosmografie (Kuchař, 1954, 89). František Roubík dokonce uváděl, že po změnách českého názvosloví se stala deska s mapou pro cizí nakladatele neupotřebitelná a zůstala zřejmě v Čechách (Roubík, 1951, 24). Až P. Voit vnesl do tohoto problému nové světlo. Svým detailním a pracným výzkumem českého tiskového písma dobových tiskáren zjistil, že to nebylo možné. Na mapě pro Kosořského vydání bylo užito švabachu, fraktury a okrajové antikvy. Tato písma se však neshodují s žádným sazečským materiálem kolujícím v polovině 16. století v domácích dílnách, naopak jsou identická s basilejskou předlohou. Proto je podle Voita pravděpodobnější, že česká verze i tisk vznikly přímo v Basileji. V době pražské výroby navíc již H. Petri sázel další německé (1553) a latinské vydání (1554), pro která štoček potřeboval. Do vydání roku 1556 již použil nový štoček se stupni zeměpisné šířky (Voit, 2013, 345).

Vydavatel se snažil prosadit český jazyk i na mapě. Zatímco otisky původního Münsterova štočku ve vydáních v jiných jazycích nevykazovaly větší rozdíly, u českého vydání byla upravena forma popisu na mnoha místech. U českého vydání byl vynechán název mapy a některé německé názvy byly vypuštěny (11×), například Aich u Dubu, Kuttenberg u Hory, Brug u Mostu apod. Další byly počeštěny (19×), například Praha místo Prag, Žebrack místo Schebrack, Mayto místo zu der Maut, apod. Celkem bylo napočítáno na 30 úprav. Ve středu mapového pole chybí německý název území *Behem*.

Stejně jako u Münsteru zde chybí silnice, ale je zobrazena česky popsaná *Cesta do Widnie* z Třebíče, přes Moravské Budějovice a Znojmo.

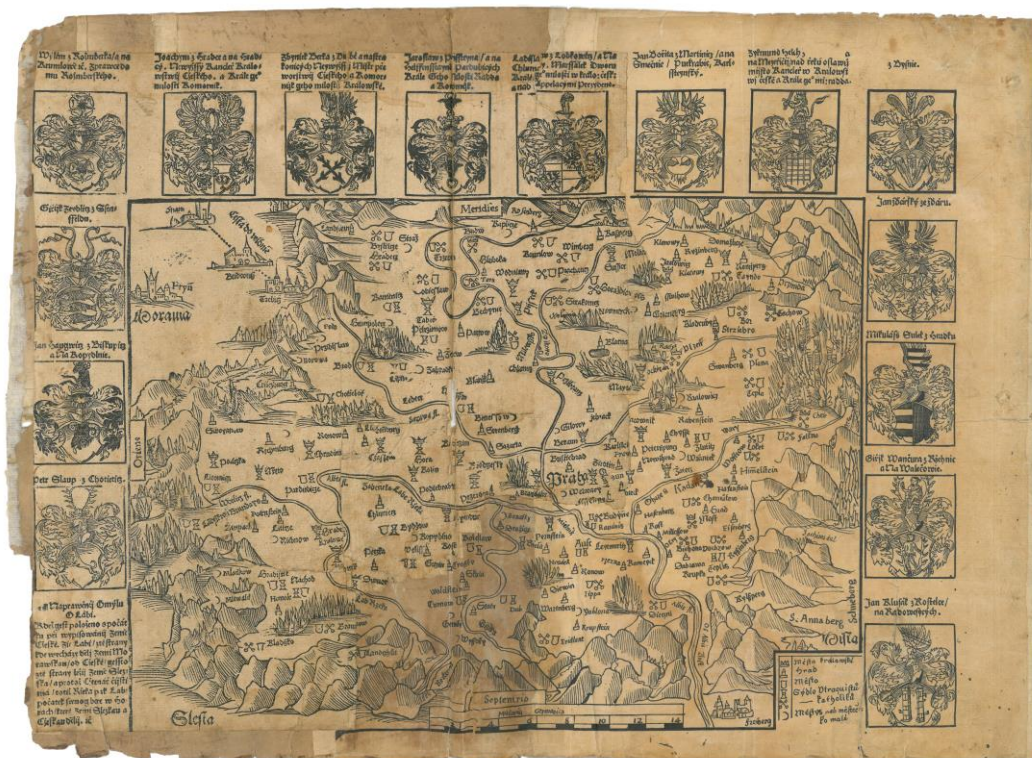
Počet sídel byl jen o dvě méně, než u Münsteru (183). Také symboly pro kategorie se neliší od Münsteru. Některé názvy zůstaly německé nebo popletené i po úpravě například *Dietzni* místo Dieczin. Nejlépe je zpracován severozápad Čech.

V zobrazení lesů a hor nenacházíme žádné rozdíly. Jsou zobrazeny jako stromečky a kopečky se západním ozářením. Vodstvo je zobrazeno dvojitou čarou. Podobně jako na původní tiskové desce je zde zobrazeno devět řek a pouze šest z nich je popsáných. Zkomolen zůstal název *Zaberzeka* místo Labe rzeka, nebo *Molta fl.* místo Vltava.

V tabulce vpravo dole bylo uvedeno stejně jako u dalších národních variant šest mapových znaků. Mapová legenda, která bývá na cizojazyčných vydáních doplněna popisem v národním jazyce, však ve většině českých vydání chybí a symboly zůstávají osamocené.

Z dosavadních průzkumů realizovaných v MS PŘF UK vyplývá, že se v českých institucích dochovalo z české edice Kosmografie pouze dvanáct celých map Českého království a devět torz. Za

velký úspěch lze považovat nález dosud neznámého exempláře mapy s českým popisem z Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě. Na obr. 7 je tato mapa zobrazena. Šest symbolů zde je popsáno jako *Města kráľowska* s korunou, *hrad s věží*, *Město se štítem*, *Sýdlo Utrakvistů* s kalichem, *Sýdlo katoliků* se zkříženými klíči a *Městys neb městečko malé* u půlměsíce.

Obr. 7 S. Münster. Popis Království českého. Česky. 1554. Mapa R 57, č. 3 v Seznamu map. (Zdroj: Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě)

Okraj mapy byl ze tří stran obklopen jednoduše vyřezanými 15 erby českých pánů, kteří podpořili vydání díla. Zleva to byli: Vilém z Rožmberka, Joachim z Hradce, Zbyněk Berka z Dubé, Jaroslav z Pernštejna, Ladislav z Lobkovic, Jan Bořita z Martinic, Zikmund Helda z Kementu, Mikuláš Malikovský z Bysně, Jan Ždárský ze Žďáru, Mikuláš Sulek z Hrádku, Jiřík Vančura z Řehnic, Jan Klusák z Kostelce, Jindřich Zeydlitz ze Senfeldu, Jan Haugwic z Biskupic a Petr Sloup z Chotětic. Z výzkumů P. Voita vyplývá, že sazba popisů se v pravém horním rámu poškodila, a proto některé exempláře vykazují u dvou erbů neúplný text (Helt – Malikovský). Zatímco vlastní mapový štoček se upravoval přímo v Basileji, erby spolunakladatelů byly přidány až v Praze (Voit, 2013, 203).

V levém dolním rohu mapy je uvedena oprava *Naprawenij Omýlu O Labi*, že totiž řeka nepravěně na hranici českomoravské, ale na hranici Čech a Slezska a také odtok Labe ze země je v místech, kde se dělí země moravská od české.

4.3 Malá mapa v Kosmografii podle Klaudyána

Německá a francouzská vydání, ale i některá další obsahovala také tzv. malou mapu Čech, popsanou německy *Behem*. Vedle dvoustránkové byla od roku 1550 ještě v doprovodné textové části u textu tištěna malá mapa podle Klaudyána ze štočku 9,3 × 13,4 cm. Měřítka, které nebylo uvede-

no ano v grafické podobě, vypočítal Hantzsche na 1 : 3 000 000 (Hantzsche, 1898). Byla také jižně orientovaná.

Zachycovala schematicky české řeky Vltavu, Labe (*Elb fl.*), Ohři, Berounku a Otavu, chybně pojmenovanou *Molta fl.* a 14 nejdůležitějších měst: Prahu (*Prag*), Tábor (*Taber*), Budějovice (*Budweis*), Beroun (*Bern*), Plzeň (*Pilsen*), Tachov (*Tachow*), Rakovník (*Rakonitz*), Cheb (*Eger*), Krupku (*Kroupen*), Litoměřice (*Leitmiritz*), Andělskou Horu (*Annen berg*), Kutnou Horu (*Küttenberg*), Jaroměř (*Jaromir*) a Třebíč (*Trebitz*). Pro sídla nejsou použity Klaudyánovy symboly, ale každé město má zvláštní zobrazení v podobě věže, domu a hradeb. Země obklopují hory v podobě strmých kopců s východním ozářením. Ze sídel sousedních zemí je zakreslena Míšeň (*Meissen*).

V MS PřF UK se dochovaly dvě takové mapy, a sice v německém a ve francouzském jazyce. Německá pochází z Kosmografie z roku 1578, tedy z posledního vydání od H. Petriho. Byla vytištěna jako ilustrace ke kapitole *Z Německé země* (*Von dem Teuttschen Land*) s nadpisem *O Českém království* (Seznam map č. 7).

Francouzská verze je starší z roku 1552. V MS PřF UK se nenachází francouzská Kosmografie, ale pouze listy s texty a malou mapou. Obsahově je zcela shodná s německou mapkou. Sloužila jako ilustrace ke kapitole nazvané *Univerzální kniha III* (*Uniuerselle liure III.*) Nadpis zněl *Poпись Království českého uvnitř a vně Hercynského lesa* (Seznam map č. 2 – obr. 8).

4.4 Velká mapa Českého království v Kosmografii podle Crigingera

Původní tiskový štoček byl používán do roku 1578, kdy vyšlo poslední vydání Kosmografie od H. Petriho. Ten rok poté zemřel a nakladatelství převzal jeho syn Sebastian Henri. Ten, jak již bylo zmíněno, zcela změnil vzhled mapy, modernizoval je podle vzoru slavného atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* od A. Ortelia (první vydání vyšlo roku 1570). S tím se do Kosmografie dostala nová, druhá mapa Čech vytvořená podle J. Crigingera (vyšla roku 1568) (Novotná, 2018b). Novou Kosmografii vydal S. Petri roku 1588.

Její titul byl shodný s původním Münsterovým vydáním, kromě změny pravopisu ve slově české (Seznam map č. 8 – obr. 9). Místo původního *Behemer Koenigreich* se psalo *Boehemer Koenigreich*. Změnil se rozměr mapového rámu na 28,5 × 34,0 cm. Grafické měřítko bylo uvedeno jako 6 (německých) mil na délku 4,7 cm, což v přepočtu vychází přibližně 1 : 933 600. V Orteliově atlase vyšla J. Crigingera mapa v grafické a slovním měřítku 6 mil se rovnalo 5,7 cm. Také rozměry mapového rámu byly u Crigingerovy mapy jiné, a sice 32,3 × 49,4 cm. Rozdíl byl také v orientaci, zatímco mapa v nové Kosmografii zůstává v jižní orientaci, Crigingerova mapa již byla otočena na sever.

Nová mapa byla již opatřena údaji zeměpisných šířek (49°, 50°). Také čtyři světové strany v latině se na ní již objevují v úplnosti, a ke třem předcházejícím byl doplněn i západ (*Occidens*). Zcela však zmizela původní mapová legenda a změnily se i mapové znaky. Připomínají již znaky sídel z Orteliových atlasů. Náboženský obsah mapy již možná na přelomu století nebyl aktuální. Hraniční země Míšeň, Slezsko a Morava jsou popsány latinsko-německy.

Tvůrce mapy ovšem nebyl znalý českého jazyka ani místopisu a zkomolil řadu toponym. Domažlice popsal jako *Domzlina*, Klatovy jako *Klenowy*, Pelhřimov jako *Bilgram*, místo Roudnice vytvořil název *Laudnitz* apod.

Vlevo nahoře se nachází výklad o prameni Labe, jenž zřejmě navazoval na poznámku nazvanou „*Omyl o Labi*“ přidanou Zikmundem z Puchova v českém vydání mapy. Výklad volně přeloženo uvádí, že *Labe pramení v Čechách na 50° pólkové výšky (50. Grad Polus)* (i když mapa ukazuje na 51° severní šířky) *a že směřuje k jihu do údolí nazvaného Čertův důl, až ke Kutné Hoře (!) a odtud se obrací k severu do Míšně, Braniborské Marky a vlévá se do Východního (!) moře na dithmarské hranici* (Seznam map č. 8). Autor tím míní zřejmě Severní moře podle krajiny Dithmarschen v jihozápadním Šlesvicku-Holštýnsku (Kuchař, 1954, 92).

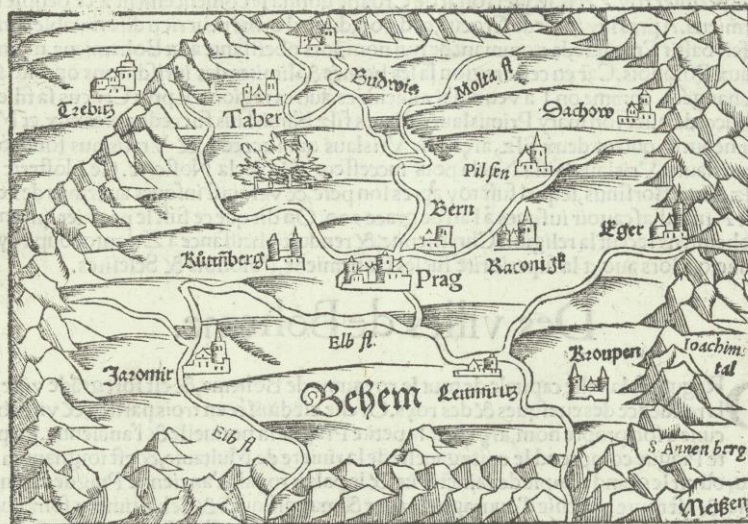
Země je obklopena kopečky s východním ozářením oproti předcházejícím verzím. Lesy stále symbolizují stromčky, ale porosty jsou nižší.

ne induit nous en mauuaise tentation mais garde nous de tout mal.
 Neexedde mums louua badeckle pett passarga mums nu wusse loune.

L'ay encocy pour la plus grand part, du susdit lehan Tuelieure, homme
 fort experimenté en beaucoup de choses.

La description du royaume de Boheme

dedans & dehors la closture de la forest
 Hercynie.

LE pays de Boheme est encloz es limites de la Germanie, & est de tous costez enuironné de la forest Hercynie comme d'une muraille. La riuere d'Albe passe par le milieu, & vne autre riuere aussi nommée Multauie, sur le bord de laquelle la ville de Prague est située, qui est vne grande ville, & la capitale de tout le royaume. Toutes les riuieres qui sont en ce pays, se deschargēt dedās Albe, laquelle prend son commencement aux montaignes, lesquelles font separation entre Boheme & Morauē, & de là tire premierement vers occident, depuis du costé de septentrion, où elle laisse le royaume: apres cela elle passe par les destroitiz des montaignes, & descend contre bas aux vallées; & ainsi elle entre dedans le pays de Saxe, & finalement entre en la mer oceane. C'est vne region fort froide, abondante en poissons & bestial, en oyseaux & venaison: elle est fertile en froment & orge, au demeurant il n'y a point d'huyle. On y fait de fort bonne ceruoise, laquelle on porte iusques à Vienne en Autriche. Vers Litomeritz les costaux sont plantez de vignes: mais le vin y est verd & aspre. Les plus riches boient du vin qu'on apporte de Hongrie & Autriche. Les gens du pays parlent ainsi que font les Dalmates. Toutesfois la coustume ancienne est gardée entre eux, que les prescheurs enseignēt le peuple en langue Teutonique dedans les temples, & en langage Bohemique aux cemitieres. Les mendi-ans seylement ont eu ceste liberte de prescher en telle langue qu'ilz veulent. On cognoit bien par cela (comme dit Encas Syluius) que ceste region a esté autrefois Teutonique, &

PPp 3 que

Obr. 9 S. Münster. Popis Království českého. Německy. 1592. Mapa R 57 podle Crigingera, č. 8 v Seznamu map. (Zdroj: MS Prf UK)

Říční síť na této mapě je mnohem rozvětvenější než na mapě Klaudyánova typu. Popsány jsou však pouze čtyři řeky, zatímco dříve to bylo šest řek. Jsou to řeka Labe (*Albis fl.*), Vltava (*Molta fl.*), Sázava (*Sazawa fl.*) a zkomolená Orlice (*Werli fl.*). Vedle rybníka u Blatné se objevuje také vodní plocha u Švamberka (*Schwanberg*).

Tato druhá mapa byla vyřezána celá do dřeva, proto také nejsou v různých vydáních rozdíly (Kuchař, 1954). V pozdějších vydáních pak byla tisková technika vystřídána mědirytem.

Dvojstrana mapy byla opět potištěna z druhé strany textem, který se také pozměnil oproti předcházející verzi. Volně přeloženo: *Bohemia, popis českých zemí v horách, městech, zámcích a vodách, podle současného stavu: je to země oproti Slezsku obklopená vysokými horami, oproti jiným zemím jako jsou Míšeň, Voithland, Bavorsko a Morava s velkými a hustými lesy, je dlouhá tři dny cesty a tři dny (cesty) široká, ve všech ohledech úrodná* (Seznam map č. 8).

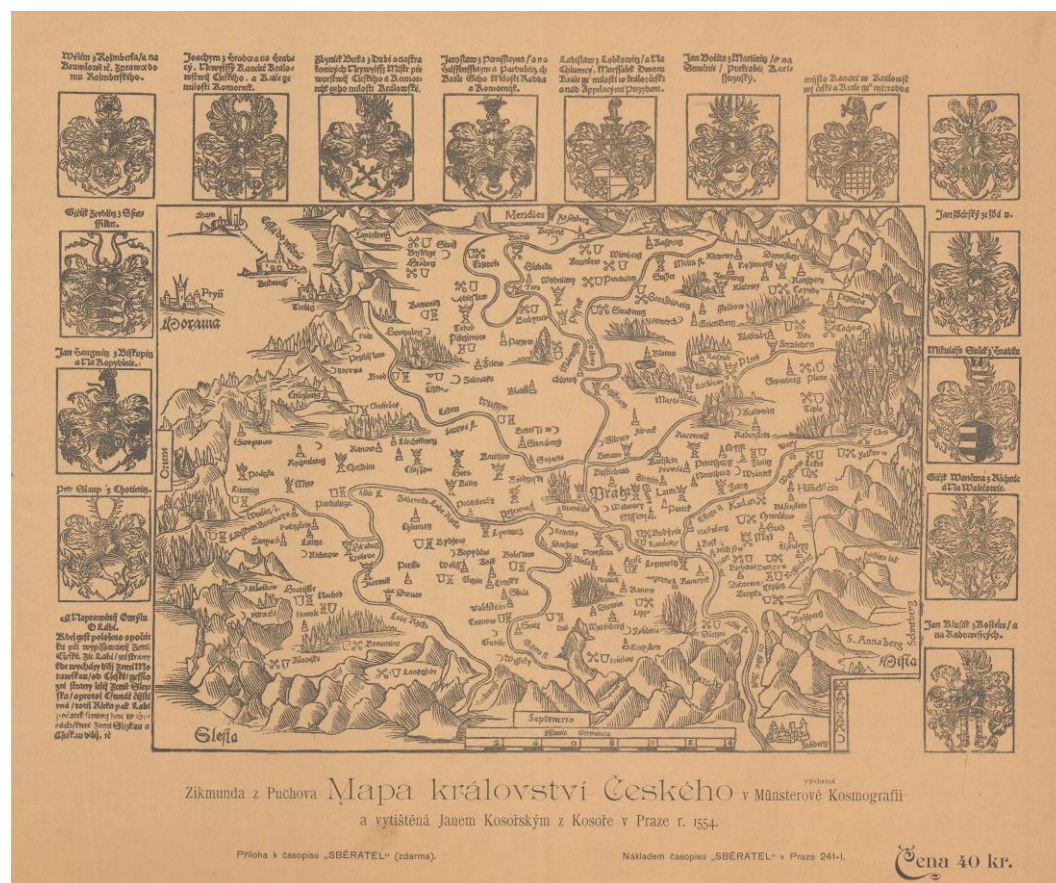
Je zde zřejmá inspirace latinským textem uvedeným na Crigingerově mapě v Orteliově atlasu: *Čechy jsou na délku a šířku téměř stejné a mají oválný vzhled, protože jsou ohraničeny horami. V místě jejich průměru je můžeme přejít za 3 dny, pokud nenarazíme na překážku. Směrem od hor na sever jsou Sudety. Jsou to strmé hory, kde se rozprostírá rozsáhlý Gabritianský les. Hory se,*

spolu s těmi, které jsou blíže k Dunaji, spojují do tvaru věnce, ze kterého vytéká Labe. Vše je pokryto hustými lesy. Hercynský les tedy pokrývá celé Čechy (Novotná, 2018b).

5. Faksimile Münsterovy mapy Čech v časopise Sběratel

Roku 1898 vydal krachující časopis *Sběratel* jako náhradu za čísla 10.–12. (leden–březen) faksimile „věrnou reprodukci velice vzácné“ Zikmunda z Puchova *Mapy království Českého v Münsterově Kosmografii* (1898) – obr. 10. Kromě kopie je zde uveden krátký text, kde autor informuje, že mapa Čech vymizela téměř ze všech výtisků Münsterovy Kosmografie. Autoři tedy předložili sběratelům reprodukci památky údajně v originální velikosti, tj. 40 × 49 cm. Ve skutečnosti měl mapový rám rozměr 25 × 35 cm a byl vytištěn na listu 35 × 46 cm (Seznam map č. 3). Originální předlohu zapůjčilo redakci Národní muzeum.

Mapa se měla podle návodu redaktorů stát pěknou ozdobou muzea, knihovny nebo české studovny. Jako příloha k časopisu byla mapa zdarma, ale prodávala se zřejmě i samostatně za 40 krejcarů, jak bylo vpravo dole na mapovém listu natištěno. Je zajímavé, že tato mapa bývala ořezána a doplňována do výtisků české Kosmografie. Dodnes tak dochází ve sbírkách k její záměně za mapu originální.

Obr. 10 S. Münster. Popis Království českého. Česky. 1898. Mapa R 57, faksimile, č. 9 v Seznamu map. (Zdroj: MŠ PiF UK)

Závěr

Není jisté pochyb o tom, že mapa Českého království od mladoboleslavského lékaře a nakladatele Mikuláše Klaudyána se od poloviny 16. století až do dvacátých let 17. století lavinovitě šířila v mnoha nových vydáních v různých jazykových mutacích zejména díky kopii publikované v Münsterově Kosmografii. Münster se jako renesanční autor věnoval mnoha oborům, mezi nimiž vynikaly i geografie a kartografie. Kosmografie patřila mezi oblíbené vědecké žánry a v Münsterově pojetí měla popsat celý svět. Byla také reprezentačním dílem reformace. Poprvé vyšla v Basileji u Henricha Petriho roku 1544. Celé vydání bylo přeloženo z německého jazyka postupně do latinského, francouzského, českého a italského. Problém vydání je stále velmi komplikovaný, protože badatelé se různí v počtu vydání, kompletních verzí a výtahů. Pro zpřehlednění připravila autorka tabulku, kde je chronologicky zobrazen vývoj badání v tomto směru. České vydání doplněné mnoha dalšími kapitolami, zejména popisy Českého království bylo vydáno roku 1554 v Praze u Jana Kosořského z Kosoře.

Basilejská vydání Kosmografie byla bohatě ilustrována a doplněna mapami. Základní typologie těchto map se dělí do tří skupin: velké dvoulisté s textem Klaudyánova typu, malé s textem Klaudyánova typu a velké dvoulisté s textem Crigingerova typu. Zcela samostatnou skupinu tvoří české vydání mapy Čech bez textu na rubové straně a s mnoha úpravami.

V jednotlivých edicích vycházelo od roku 1544 od 14 do 28 dvoulistých map s textem. Dvoustranná mapa Českého království, označená H. Burmeisterem symbolem R 57 vyšla s výjimkou prvního a pařížského z roku 1575 vydání ve všech dalších úplných edicích do roku 1628 v německém, latinském, francouzském i italském jazyce. Za nebývalý úspěch svého díla zaplatil Klaudyán zapomněním, neboť jeho jméno bylo vypuštěno jak z mapy, tak z textu knihy. Není také známo, kde Münster získal mapovou předlohu. Je však možná hypotéza, že M. Klaudyán při setkání s E. Rotterdamským předal učenci náčrt mapy Čech, a ten jej pak zanechal na univerzitě v Basileji, kde později S. Münster působil.

Adaptace mapy spojená se zmenšením vedly i k redukci sídel asi o polovinu. Královská města zůstala zachována téměř v úplnosti. Mapa měla také nové vybavení, jako byla popsána mapová legenda s šesti mapovými znaky používanými Klaudyánem, označení tří světových stran (mimo západu) a 14milové grafické měřítko odpovídající 12,3 cm. To bylo upřesněno A. Vydákovou oproti dřívějším výpočtům z německých mil na měřítkové číslo 1 : 1 027 000 v programu Map Analyst Helmertovou transformací.

Některá toponyma byla poněmčena, jiná se vyskytovala jako dubleta. Oproti předloze, kdy se toponyma rozlišovala velikostí podle významu, velikosti a počtu obyvatel sídel, Münster ponechává téměř všechna stejně velká. Horské hvozdy přeměnil na horstva se západním ozářením. Stromečky ve vnitrozemí zanechal, ale lesy redukoval. Říční síť zachovával, nakreslil devět řek, pouze šest z nich popsal, chybně popsal Otavu jako Vltavu a doplnil rybník u Blatné.

Heinrich Petri již použil při vydání mapy složitější technologii, kombinovaný dřevořez a typografickou sazbu. Písmenka se drolila, a proto se různí ve vydáních. Tisková deska zůstávala stejná, proto pro mapu Klaudyánova typu platí rozměr 25 × 35 cm s malými odchylkami. U cizojazyčných vydání se upravoval a překládal vždy pouze název mapy a popis mapové legendy.

Mapě předcházela na rubové straně vždy název s popisem Českého království. Ten byl v německých vydáních zdoben parergy. U francouzských a italských vydání byl vytištěn pouze popis. Autorka se věnovala rozboru a rozdílům v textech jednotlivých jazykových verzí a vydání dostupných v MS PřF UK.

Zcela zvláštní postavení měla velká mapa Čech v českém vydání Kosmografie v překladu Zikmunda z Puchova z roku 1554. Mapová deska zůstávala rozměry stejná, ale došlo na ni k mnoha úpravám. Také pro tuto mapu bylo spočítáno přesnější měřítkové číslo A. Vydákovou pomocí programu MapAnalyst Helmertovou transformací na 1 : 1 022 200. P. Voit oproti předcházejícím badatelům dokázal, že mapa nemohla být tištěna v Praze, nýbrž v Basileji. U českého vydání se projeví změny i názvu mapy, který byl vypuštěn, okraj mapy byl lemován 15 erby podporovatelů díla. Některé německé názvy byly vypuštěny a jiné počeštěny. Na mapě chybí silnice, ale je zde česky popsána cesta do Vídně. Symbolika mapových znaků odpovídá předloze M. Klaudyána i S. Münstera. Také horstva i řeky jsou zobrazeny stejně. V levém dolním kraji je uvedena poznámka opravující tok řeky Labe, který byl na Münsterově mapě zakreslen chybně.

V rámci výzkumu se podařilo zjistit, že v českých sbírkách je dosud uchováno dvanáct celých map a devět torz. Na unikátní kartografické památce z muzea v České Lípě byly dokonce nalezeny dosud neznámé české popisy šesti symbolů v mapové legendě.

Od roku 1550 byla tištěna v některých vydáních u doprovodného textu i tzv. malá mapa Čech. Byla také Klaudyánva typu, jižně orientovaná v měřítku 1 : 3 000 000. Zachycovala schematicky pět českých řek a 14 nejvýznamnějších měst s novými mapovými znaky. V MS PŘF UK se zachovaly mapy v německé a francouzské verzi. Obě byly srovnány a popsány.

Původní tisková matrice byla používána do roku 1578, kdy vyšlo poslední vydání H. Petriho. Po jeho smrti nový majitel nakladatelství Sebastian Petri zcela změnil vzhled map a přizpůsobil je úspěšnému dílu A. Ortelia *Theatrum Orbis Terrarum*. Tím pronikla do nového vydání Kosmografie v roce 1588 také mapa Čech typu J. Crigingera. Vydavatel opustil originální mapové znaky a připravil nové. Změnilo se i grafické měřítko ze 14 německých mil na 6 mil na 4,7 cm, což v přepočtu představuje měřítkové číslo 1 : 933 600. Byl doplněn poznámkový text o Labi, vycházející zřejmě z předcházející opravy Zikmunda z Puchova. Tvůrce mapy nebyl znalý českého jazyka ani českých toponym a řadu jmen zkomolil. Země byla obklopena věncem hor, ale tentokrát s východním ozářením. Říční síť byla sice rozvětvenější, ale řek bylo popsáno méně, pouze čtyři. Také text na rubové straně byl změněn a více připomínal text u mapy Čech v Orteliově atlasu.

V roce 1898 vyšlo faksimile mapy Českého království podle Zikmunda z Puchova z Münsterovy Kosmografie v časopise *Sběratel*. Autorka je podrobně popisuje a představuje včetně obrazové reprodukce zejména z toho důvodu, že bylo zjištěno, že řada kurátorů sbírek jej zaměňuje za originální výtisk mapy z Kosmografie.

Závěrem lze konstatovat, že dochované kartografické památky z 16. století patří k největším národním pokladům, a proto by jim měla být věnována náležitá pozornost, kontrola a péče, neboť jsou zrcadlem naší kultury a historie.

Literatura

- Anonym (1898). Mapa království Českého vydaná Zikmundem z Puchova v Münsterově Kosmografii a vytištěná Janem Kosořským z Kosoře v Praze r. 1554. *Sběratel*. 3, (9–12), 63–64.
- BOHATCOVÁ, M. (1975). *Hoeltzels Einblatt mit der Kladianschen Landkarte Boehmens*. In Gutenberg-Jahrbuch. Mainz (Gutenberg-Gesellschaft), 106–112.
- BURMEISTER, H. K. (1964). *Sebastian Münster: eine Bibliographie mit 22 Abbildungen*. Wiesbaden (Guido Pressler).
- ČERNÝ, F. (1893). Kosmografie česká. *Listy filologické*. 20, 444–462.
- EGLI, E. (1900). Zwingli, Ulrich. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 45, 547–575 [online] [cit. 2021-09-12]. Dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118637533.html#adbcontent>
- FORRER, L. (1904). *Biographical dictionary of medallists*. Spink & Son Ltd, London, 1904–1923.
- GRYNÄUS, S. (1532). *NOVVUS ORBIS REGIONVM AC INSVLARVM VETERIBUS INCOGNITARVM*. Basel (Johannes Herwagen d. Ä.).
- HANTZSCH, V. (1898). *Sebastian Münster: Leben, Werk, Wissenschaftliche Bedeutung*. Leipzig (B. G. Teubner).
- HONL, I. (1935). Co stála největší česká kniha? *Ročenka československých knihtiskařů*. 18, 51–55.
- HONL, I., KUCHAR, K. (1936). *Mikuláš Claudianus. Mapa Čech z roku 1518: text k listu 1 a 1a*. Praha (Geografický ústav Karlovy university).
- HORÁK, B. (1958). *Dějiny zeměpisu. II*. Praha (Nakladatelství Československé akademie věd).
- HORÁK, F. (1950). *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II, Tisky z let 1501–1800. Část V, Písmena M–O, čís. 5135–6687*. Praha (Národní knihovna), 206–207.
- HORN, W. (1950). Sebastian Münster's map of Prussia and the variants of it. *Imago Mundi*, 7 (1), 72.
- KADLEC, J. (1987). *Přehled církevních českých dějin. 1. díl. Řím* (Křesťanská akademie).
- KAHNT, H., KNORR, B. (1986). *Alte Masse, Münzen und Gewichte*. Leipzig (Bibliographisches Institut).
- KAVALÍR, M. (1985). Několik poznámek o tzv. Klaudyánově mapě Čech z r. 1518 a významu starých map jako historického pramene. *Historická geografie*, 24. Praha (Ústav československých a světových dějin ČSAV).
- KÖHLER, J. (1994). Beatus Rhenanus. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. Band 8*. Herzberg (Traugott Bautz).

- KÖSTLIN, J. (1884). Luther, Martin. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 19, 660-692 [online] [cit. 2021-09-12]. Dostupné z: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118575449.html#adbcontent>
- KREJČOVÁ, M. (2006). „Kozmograffia česká“ a její ideové pojetí. In *Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků*. Praha (Národní knihovna České republiky), 60-72.
- KUCHAŘ, K. (1954). Mapy Čech v Münsterových kosmografiích. *Kartografický přehled*, 8, 87-92.
- KUCHAŘ, K. (1961). *Early maps of Bohemia, Moravia and Silesia*. Praha (Ústřední správa geodézie a kartografie).
- MÜNSTER, S. (1523). *DICTIONARIUM HEBRAICVM*. Basel (Johann Froben).
- MÜNSTER, S. (1527). *COMPENDIUM Hebr. Grammaticae*. Basel (Johann Froben).
- MÜNSTER, S. (1528). *Erklerung des newen Instruments der Sünnen nach allen seinen Scheyben und Circeln*. Oppenheim (Jakob Köbel).
- MÜNSTER, S. (1528). *Erklerung des neue Instruments durch Sebastianum Münster über den Mon*. Worms (Peter Schöffer).
- MÜNSTER, S. (1530). *GERMANIAE ATQVE ALIARVM REGIONUM*. Basel (Andreas Cratander).
- MÜNSTER, S. (1534-1535). *EN TIBI LECTOR HEBRAICA BIBLIA LATINA PLANEQVE NOVA*. Basel (Johann Bebel für Michael Insgrin u. Heinrich Petri).
- MÜNSTER, S. (1540). PTOLEMÄUS, C. *GEOGRAPHIA VNIVERSALIS, VETVS ET NOVA, COMPLECTENS CLAVDII PTOLEMAEI ALEXANDRINI ENARRATIONIS LIBROS VIII*. Basel (Heinrich Petri).
- MÜNSTER, S. (1544). *COSMOGRAPHIA. Beschreibug aller Lender*. Basel (Heinrich Petri).
- MÜNSTER, S. (1554). MDLIII. *Kozmograffia Česká: To gest wysánij, o položenij Kragin neb Zemij y Obyčejijch Národuow wsseho Swieta, a Hystorygij podlé Počtu Leth naněm zběhlých, prvé nikdá tak pospolku w žádném Jazyku newidaná*. Překlad PUCHOVA, Z. z. W Praze (Jan Kosořsky z Skosoře).
- NOVOTNÁ, E. (2016). Mapová sbírka v proměnách času. In Novotná, E., Trögllová Sejtová, M., Chrást, J. *Poklady Mapové sbírky*. Praha (Karolinum), 4-15.
- NOVOTNÁ, E. (2018a). 1518: Mikulas Klaudyán's first map of the Kingdom of Bohemia. In Boutoura, Ch., Tsorlini, A. (eds.). *The Digital Proceedings 13th ICA Conference Digital Approaches to Cartographic Heritage*. Thessaloniki (Instituto Geográfico Nacional), 238-245.
- NOVOTNÁ, E. (2018b). Crigingerovy mapy Čech v Mapové sbírce PřF UK. In *Z dějin geodézie a kartografie 18*. Praha (Národní technické muzeum), 18-29.
- NOVOTNÁ, E. (2018c). *Mikuláš Klaudyán: první mapa Čech 1518: výstava*. Praha (Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova).
- NOVOTNÁ, E. (2018d). První mapa Čech vznikla před 500 lety. *Vesmír*, 97 (7/8), 434-437.
- NOVOTNÁ, E., VYDLÁKOVÁ, A. (2021). Sídla na mapě Mikuláše Klaudyána a jejich tištěných odvození. In *Z dějin geodézie a kartografie 20*. Praha (Národní technické muzeum), 18-28.
- ROUBÍK, F. (1951). *Soupis map českých zemí*. Sv. 1. Praha (Státní nakladatelství učebnic).
- RULAND, H. L. (1962). A Survey of the Double-page Maps in Thirty-Five Editions of the Comographia Universalis 1544–1628 of Sebastian Münster and in his Editions of Ptolemy's Geographia 1540–1552. *Imago Mundi*, 16, 84-97.
- ŠIMÁK, B. (1946). Mapa Zikmundova z Puchova a její původ. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 51 (1), 1-10.
- TOOLEY, R. V. et al. (1999). *Tooley's dictionary of mapmakers. A–D*. Tring, Herts (Map Collector Publications).
- TOOLEY, R. V. et al. (2001). *Tooley's dictionary of mapmakers. E–J*. Tring, Herts (Map Collector Publications).
- TOOLEY, R. V. et al. (2003). *Tooley's dictionary of mapmakers. K–P*. Tring, Herts (Map Collector Publications).
- TOOLEY, R. V. et al. (2004). *Tooley's dictionary of mapmakers. O–Z*. Tring, Herts (Map Collector Publications).
- TRÁVNÍČEK, D. (1956). Popis Čech v „Kozmograffii české“ od Zikmunda z Púchova. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 61 (2), 7-20.
- TRÁVNÍČEK, D. (1958). Sebastian Münster a jeho „Cosmografia“. *Lidé a země*, 7 (8), 370-371.
- VOIT, P. (2008). *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha (Libri).
- VOIT, P. (2013). *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí, I*. Praha (Koniasch Latin Press).
- VOIT, P. (2017). *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí, II*. Praha (Academia).
- VYDLÁKOVÁ, A. (2018). *Analýzy odvození Klaudyánových map z fondu Mapové sbírky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy*. Bakalářská práce. Praha (Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova).

Příloha 1: Seznam map Českého království od Sebastianiana Münstera v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy (řazeno chronologicky)

1. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1552). *La description de Boheme selon ses plus nobles citez, uilles & bourgades*. Měřítko 1 : 1 027 000. 12,5 cm = 14 Milliaria Germanica. Basél: Heinrich Petri, 1552? Text na rubu viz variantní název: LA TA=BLE DV ROY|AVME DE BOHEME asauoir autant qu'il est limité entre les montagnes. Or la plus grand partie de ce royaume est comprinse dedans ces murs naturelz: ueu que Moraue, Schlesie & les autres pays qui sont outre les montagnes, ne sont a comparer a ceste parti de Boheme. 1 mapa: černobílá, dřevořez; mapové pole 25,4 × 35,3 cm, na listu 31,2 × 49,2 cm + 1 s. doprovodný text s malou mapou Čech. Legenda vpravo dole bez popisu. Rukopisná poznámka o dataci (1552) pod mapovým rámem. Pochází z: MÜNSTER, Sebastian. (1552). La COS||MOGRA||PHIE VNIVER||SELLE, CONENTANT||la situation de toutes les parties du monde...appartenances. Mapa Klaudyánova typu. R 57. Roubík č. 115. Signatura: 321/55. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch6_layer_00321_00055_300dpi
2. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1552). *La description du royaume de Boheme dedans & dehors la closure de la forest Hercynie*. Měřítko ca 1 : 3 000 000. Basél: Heinrich Petri, 1552? V kapitole: *Uniuer-selle liure III*. 1 mapa: černobílá, dřevořez; mapové pole 9,3 × 13,3 cm, na listu 31,2 × 20,4 cm. Malá mapa Klaudyánova typu. Na 1. a 2. straně francouzsky popis Čech. Fol. 889-890. Roubík č. 116. Signatura: 321/55/z. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch6_layer_00321_00055_300dpi
3. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S., PUCHOVA Z. z. (1554). [O Zemi České.] Měřítko 1 : 1 022 200. 12,4 cm = 14 Milliaria Germanica. Basél: Heinrich Petri, 1554. 1 mapa: černobílá, dřevořez; mapové pole 25,3 × 35,3 cm, na listu 34,5 × 46,5 cm. Legenda vpravo dole bez popisu. Vlevo dole poznámka *Napravení omylu o Labi: Kdež gest položeno s počátku při vypisowanij Země České. Zie Labi, z té strany kde vychazy dělj zemi Morawskau od České, gesto z té strany ležij Země Slezska, a protož Citenář čissti má, totiž Ržeka pak Labi počátek swuog bere v Horách, které Zemi Slezskau a Českau odijluie*. Je obklopena 15 erby českých pánů. Zadní strana nepotřtěna. Mapa Klaudyánova typu. Je umístěna mezi listy CCCCLX (460) s nadpisem O Zemi české a CCCCLXI (461). R 57. Pochází z: MÜNSTER, S., PUCHOVA Z. z. (1554) *MDLIIII. Kozmograffia Česká: To gest wysánij, o položenij Kragin neb Zemij y Obyčejijch Národuow wsseho Swieta, a Hystorygij podlé Počtu Leth naněm zběhlých, prvé nikdá tak pospolku w žádném Jazyku newidaná*. W Praze: Jan Kosořsky z Skosoře, 1554. Knihopis, K05969. Signatura: D3/T/3.
4. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1558). *Discrizzion della Bohemia, oue son segnate le piu notabil citta é terre*. Basél: Heinrich Petri, 1558? Měřítko 1 : 1 027 000. 12,5 cm = 14 Milliaria Germanica. Text na rubu viz variantní název: TAVOLA DEL REGNO DED BOE|mia, quanto n'e racchiusa tra monti contien-so la maggior parte di questo regno dentro à queste natural mura: atteso che la Morauia, la Schlesia, & altre terre, fuor de monti ad esser equali à que sta parte della Bohemia non agguinguino. 1 mapa: černobílá, dřevořez; mapové pole 25,4 × 35,5 cm, na listu 32,0 × 42,2 cm. Legenda vpravo dole italsky. Paginace na rubu: 9. Pochází z: MÜNSTER, Sebastian. (1575). SEI LIBRI||DELLA||COSMOGRAFIA VNI||versale,..., Basél: Heinrich Petri, 1558? Datace určena podle: BURMEISTER H. (1964). Mapa Klaudyánova typu. Roubík č. 119, 594. Signatura: 321/54. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch6_layer_00321_00054_300dpi
5. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1560). *Behemer Ko'nigreich / mit Bergen und Wa'lden/ gerings vmb beschlossen*. Basél: Heinrich Petri, 1560–1575. Měřítko 1 : 1 027 000. 12,3 cm = 14 Milliaria Germanica. Text na rubu viz variantní název: *Behemerlands beschreibung / in Stetten / Schlo'sserrn/ Wa'sserrn und auch Bergen/ mit vndercheid der Ba'pstischen unnd auch der hußsichen Flecken*. 1 mapa: černobílá, dřevořez; mapové pole 25,2 × 35,2 cm, na listu 27,0 × 36,3 cm. Filigrán. Legenda vpravo dole latinsko-německá. Mapa Klaudyánova typu. R 57. Cit. Roubík 1, č. 8. Signatura: D1/16/20. Dostupné z: http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch5_layer_D1_00016_00020_300dpi
6. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1574). *Behemer Königreich mit Bergen und Wa'lden gerings umb beschlossen*. Basél: Heinrich Petri, 1574. Měřítko 1 : 1 027 000. 12,4 cm = 14 Milliaria Germanica. Text na rubu viz variantní název: *Behemerlands Beschreibung / in Stetten/ Schlo'sserrn/ Wa'sserrn und auch Bergen/ mit underscheid der Ba'pstischen unnd auch der hussischen Flecken*. 1 mapa: černobílá, dřevořez; mapové pole 25,3 × 35,3 cm, na listu 31,8 × 38,3 cm + 1 s. doprovodný text. Filigrán. Mapa Klaudyánova typu. R 57. Legenda vpravo dole latinsko-německá. Rukopisná poznámka o dataci pod mapovým rámem

18. něm. Vydání, 1575. Datace určena podle: BURMEISTER H. (1964). Paginace rubové stránky: XIII. Signatura: 321/56. Dostupné z:

http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch6_layer_00321_00056_300dpi

7. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1578). *Von dem Koⁿigreich Bo^ehem/ und was mit der zeit darin gesunden*. Měřítko ca 1 : 3 000 000. Basel: Heinrich Petri, 1578. 1 mapa: černobílá, dřevorez; mapové pole 9,3 × 13,6 cm, na listu 31,8 × 19,5 cm. Malá mapa Klaudyánova typu. V kapitole: *Von dem Teuttischen Land*. Na 1. a 2. straně německy popis Čech. Fol. DCXXV-DCXXVI. In: Münster, Sebastian. *Cosmographie Oder Beschreib[ung] Aller Länder, Herzschaftten] und fürnemmsten Stetten des [gantzen] Erdbodens, sampt jhren Gelegenheiten, Eygenschaften.] Religion, Gebreüchen, Geschichten vnd Handthierungen, etc.* Basel: in der Officin Henricpetrina, 1578. Signatura: D3/T/32.
8. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S. (1592). *Bo^ehemer Koⁿigreich/ mit Bergen und Wa^elden/ gerings umb beschlossen*. Basel: Sebastian Petri, 1592–1628. Měřítko ca 1 : 934 000. 4,8 cm = 6 Meill. Text na rubu viz variantní název: *BOHEMIA des Behemerlandes beschreibung / in Bergen / Stetten / Schlo^essern und Wa^essern / nach jetziger zeit Gelegenheit: ist ein rund beschlossen Landt / gegen Schlesien mit hohen Gebirgen / gegen andern / alß Meissen/ Voitlandt/ Bayern und Maerhern mit grossen dicken Wa^elden / ist drey Tagreiß lang/ drey breit/ in allerley nottursst fruchtbar*. 1 mapa: černobílá, mědiryt; mapové pole 28,5 × 34,0 cm, na listu 32,2 × 36,5 cm. Německý text o Labi na mapě vlevo nahoře: *Im Bo^ehemerlandt entspringt die Elbe/ im Risengebirge/ im 50. Grad Polus ho^ehe/ lausst gegen Mittag/ ins Thal Teuffels Grund genant/ bis den Kuttenberg/ von dannen wendet sie sich gege Septentrion in Meissen/ Brandenburg/ fellt in die Ostsee an der Ditmarchen Grenz*. Mapa Crigingerova typu. R 57. Paginace rubové stránky: XIII. Signatura: D1/16/50, D1/16/51, 321/31. Dostupné z:
http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch9_layer_D1_00016_00050_300dpi
http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/cze/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch2_layer_00321_00031_300dpi
9. KLAUDYÁN, M., MÜNSTER, S., PUCHOVA Z. z. (1898). *Zikmunda z Puchova Mapa království českého vydaná v Münsterově Kosmografii a vytištěná Janem Kosořským z Kosoře v Praze r. 1554*. Měřítko 12,4 cm = 14 Milliaria Germanica. *Sběratel*. 10–12. 1 mapa: litografie; mapové pole 33 × 45 cm, na listu 41 × 49 cm. Příloha k časopisu *Sběratel* (zdarma). Cena 40 kr.

Summary

Claudianus's map of Bohemia in Münster's Cosmography: with examples from the Map Collection of the Faculty of Science, Charles University

The article evaluates the oldest cartographic heritage in Bohemia and its derivatives from the 16th century preserved in the collection of the Map Collection of the Faculty of Science, Charles University. Master Nicolaus Claudianus's map with illustrations was published in Nuremberg in 1518. The heritage is further characterized so that more analyses and comparisons with other preserved derivatives of this model can be performed. The map was south-oriented, had no scale or geographical grid, and used six basic map symbols, which the author combined to describe 280 settlements. It was a thematic map with religious and traffic content. The hydrography was shown in a simplified way, but the Czech rivers were described. Hypsography and forests were represented by tree symbols. The article describes the life and work of the Renaissance scholar Sebastian Münster and focuses mainly on his geographical and cartographic work. He also worked in Basel, where he was certainly in contact with Erasmus of Rotterdam, which could hypothetically explain how Münster got to the map of Bohemia. N. Claudianus, a doctor from Mladá Boleslav and a publisher, a supporter of The Czech Brethren, also met with E. Rotterdamský. Münster published Ptolemy's work *Geographia* with critical commentary (1540). Münster's Cosmography was successful and was published by Heinrich Petri from 1544 to 1628. The work was richly equipped with 900 illustrations and maps from different regions. After the German edition, Cosmography was translated into the language of the scholars of the time, i.e. into Latin, followed by a French, Czech and finally Italian translation. Experts in the cosmographer's work do not agree on the number of complete editions, and therefore the author compared the opinions of researchers through an overview table. Non-German editions were introduced and a Czech, expanded edition called Czech Cosmography was described separately. The work was translated by Zikmund of Puchov and published by Jan Kosořský of Kosoř in 1554 as the largest Czech publishing act of the 16th century.

The cosmography usually contained 14 to 28 foretext-maps. Among them, a large map of the Czech Kingdom, marked by the symbol R 57 by Burmeister, was included in almost all editions. The basic typology of maps of Czechia in Münster's Cosmography was divided into three groups: a large double-page Claudianus's -type foretext-maps, a small map in text - Claudianus's -type, and a large double-page Criginger-type

foretext-maps. The map published in the Czech edition consists of a completely separate category. The individual groups were further analysed together with the language versions, supported by examples and demonstrations of heritage preserved in the Map Collection of the Faculty of Science, Charles University. The name Claudianus is not mentioned on the maps or in the text. National mutations were printed from the same plate. The changes are reflected in the title, translated into the language of the edition and in the map legend. It uses the same symbolism and combination of six map symbols as Claudianus's model. The Münster's copy map was reduced to abt. 3/5, which generalized and also reduced settlements to 185. Münster has already used high hills with western illumination to display the hypsography. The rivers are drawn schematically, most of them with a description, although sometimes erroneous. The German, French and Italian maps of Bohemia do not differ much. The map published in the Czech edition is different, even though it was printed from the same printing plate. This was made possible by the combined printing method used by H. Petri. The author draws the cartographic scientific community's attention to the research of bibliologist Petr Voit, who proved that the map had to be printed in Basel, not in Prague, as previously thought. At first glance, the map is completely different, ceremoniously presented, outside the frame surrounded by the coats of arms of 15 Bohemian nobles, who contributed to the costly publication of the work. Also in the lower left corner is a note correcting the incorrectly drawn flow of the Elbe river. The title of map is missing. Some German names and doublets have been omitted for the Czech edition, others have been Czechized. A research of maps preserved in Czech Cosmography was also carried out in Czech institutions. Twelve of them remained. Most of those heritage lack an explanation of the map features. However, a unique specimen was found in the Museum of Homeland Studies and Gallery in Česká Lípa, where the Czech description has been preserved and is therefore presented. In the next part, Claudianus's type the so-called small map of Bohemia is presented, showing schematically the rivers and 14 most important cities. In the collection of the Map Collection of the Faculty of Science of Charles University, it has been preserved in German Cosmography and on separate sheets with French text originating from Kosmography. These are presented and analysed. The third type of large double-page map of Bohemia According to Criginger, is an important source for comparing changes unlike to previous versions based on Claudianus's map. S. Petri published these new versions based on the model of the successful atlas *Theatrum Orbis Terrarum* by Abraham Ortelius. Here the size of the printing plate and the mile scale was changed, the map legend disappeared, and the original map symbols were replaced by another, more reminiscent of Ortelius maps. The river network was more branched on the Czech map, but the rivers were described less than in the previous version. The hypsography was depicted by high mountains on the border with eastern illumination. The settlements were described in a different font, but with many errors and inaccuracies. Modernization has gone for the worse. At the end, a copy of the map of Bohemia from the Czech Cosmography published in the journal *Sběratel* in 1898 was presented. The article is supplemented by a numbered list of maps from the Map Collection of Faculty of Science of Charles University, with a bibliographic description, notes and identifiers. Separate undated maps from different versions of Cosmography were dated according to the identified features.

Fig. 1 Portrait of Sebastian Münster by Christoph Amberger. 1552. (Source: wikimedia.org)

Fig. 2 View of Prague in Czech Cosmography. 1554. (Source: MC FS ChU)

Fig. 3 Title page of Czech Cosmography. 1554. (Source: MC FS ChU)

Fig. 4 S. Münster. *Description of the Bohemian Kingdom*. Italian. 1558. Map R 57, No. 4 in the List of maps. (Source: MC FS ChU)

Fig. 5 S. Münster. *Description of the Bohemian Kingdom*. German. 1574. Map R 57, No. 6 in the List of maps. (Source: MC FS ChU)

Fig. 6 Text with the Bohemia characteristics on the reverse side of the map R 57. 1574, No. 6 in the List of maps. (Source: MC FS ChU)

Fig. 7 S. Münster. *Description of the Bohemian Kingdom*. Czech. 1554. Map R 57, No. 3 in the List of maps. (Source: Museum of Homeland Studies and Gallery in Česká Lípa)

Fig. 8 S. Münster. Small map of Bohemia. French. 1552. No. 2 in the List of maps. (Source: MC FS ChU)

Fig. 9 S. Münster. *Description of the Bohemian Kingdom*. German. 1592. Map R 57 by Criginger, No. 8 in the List of maps. (Source: MC FS ChU)

Fig. 10 S. Münster. *Description of the Bohemian Kingdom*. Czech. 1898. Map R 57, facsimile, No. 9 in the List of maps. (Source: MC FS ChU)

Tab. 1 Overview of the edition of Münster's Cosmography by authors (sorted chronologically by edition)

Annex 1: List of maps of the Kingdom of Bohemia by Sebastian Münster in Map Collection of the Faculty of Science, Charles University (sorted chronologically)

Prijaté do redakcie: 18. októbra 2021

Zaradené do tlače: december 2021